

LLUC

GENER-FEBRER 1989

NÚM. 748

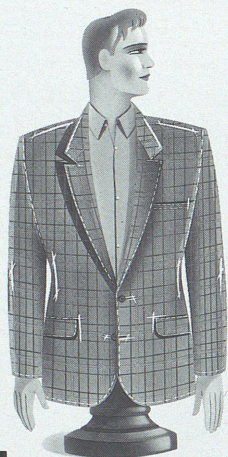
250 PTS.

Viatgers Romàntics a Mallorca

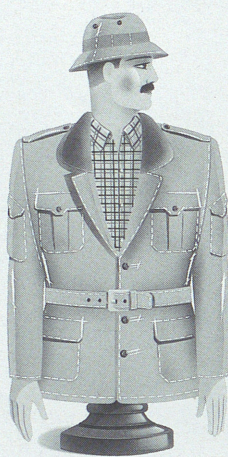
FRÉDÉRIC CHOPIN I GEORGE SAND (NOVEMBRE 1838 - FEBRER 1839)

Tenim hipoteques de totes les talles.

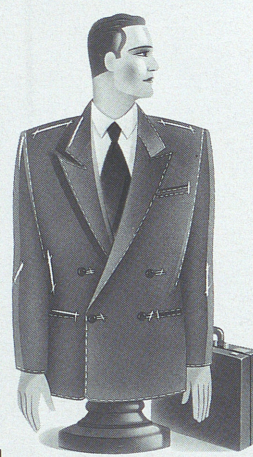
Talla 1. Primera vivenda

Estreni casa nova amb la llibertat de pagar-la en un termini des de tres fins a vint anys.

Talla 2. Segona residència

Una casa al camp o un apartament a la platja. Respiri a gust, aprofitant-se de la màxima desgravació fiscal autoritzada a l'impost sobre la Renda.

Talla 3. Tripliqui el seu negoci

Li financem fins el 60 % del valor de taxació del seu nou local comercial o despatx.

De totes les talles. Perquè no hi ha persones amb les mateixes necessitats ni amb idèntics recursos.

Si vostè necessita una hipoteca que s'adapti perfectament a les seves possibilitats, vingui a donar-nos les seves mides a qualsevol oficina de Banca Catalana.

Li farem una hipoteca amb la qual s'hi trobarà a gust.

Talla 4. Renovar-se pels quatre costats

Posem al dia casa seva, facilitant-li una hipoteca per a fer reformes i millores, abans d'una setmana.

Talla 5. Raons per a canviar

Si li han fet una hipoteca que no li cau prou bé, porti-nos-la. La hi canviarem per una a la seva mida.

(93) 205 23 13

(De les 8 del matí a les 10 de la nit. I dissabtes al matí.)

Préstec Habitatge

BANCA CATALANA
El Banc de Casa

LLUC

REVISTA BIMESTRAL
ANY LXIX
GENER - FEBRER 89
N.º 748

Direcció:

PP. Missioners dels Sagrats Cors
Monestir de La Real
07010 Ciutat de Mallorca

Informació i correspondència:

Apartat de correus 619
07080 Palma de Mallorca
Telèfon 75 04 95

Director:

Bartomeu Suau Tugores

Conseller Delegat:

Ramon Ballester i Vives

Cap de Redacció:

Pere-J. Llabrés i Martorell

Consell de Redacció:

Miquel Gayà i Sitjar
Gabriel Janer Manila
Maria de la Pau Janer Mulet
Josep M.ª Llompart
Joan Mas i Vives
Joan Mir i Obrador
Lleonard Muntaner i Mariano
Damià Pons i Pons

Administrador:

Gaspar Alemany i Ramis

Subscripció: 1.500 ptes. anuals
Estranger: 1.700 ptes. anuals
Preu de l'exemplar: 250 ptes.

Els articles publicats en aquesta
revista expressen únicament
l'opinió dels seus autors.

Fotocomposició i impressió:

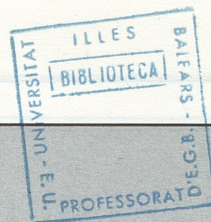
Taller Gràfic Ramon
Jaume Balmes, 43 / Tel. 75 44 32
07004 Palma de Mallorca

Dipòsit Legal: P.M. 276-1958
I.S.S.N. 0211-092 X

SUMARI

Pàg.

- Aquest número de **LLUC** és encapçalat pel dossier: **Viatgers romàntics a Mallorca**, un repàs a l'estada de personatges il·lustres que al segle passat visitaren la nostra illa: Frederic Chopin, George Sand, Joaquim Rubió i Ors, entre altres.
- 2 EDITORIAL: Mallorca, vista pels turistes.** Una reflexió, amb una proposta de futur, sobre el que verem i veuen de l'illa, del nostre poble, els qui ens visiten.
- 3 Un hivern a Mallorca.** Una evocació de Gabriel Janer Manila, amb una ben fingida carta de la Sand a l'autor, i encara una cronologia dels fets d'aquell hivern d'ara fa 150 anys.
- 6** Dia 14 de febrer es tingué una taula rodona a la Societat Arqueològica Lul·liana, en la qual participaren diversos coneixedors de l'època en què George Sand i Chopin visitaren Mallorca. La conversa, ben interessant, ha estat transcrita per Margalida Martín i Antoni Llompart: **Viatgers romàntics a Mallorca.**
- 11 Postil·les a dos comentaris crítics a Un hiver à Majorque.** Les escriu Maria del Carme Bosch a unes obres de Béatrice Didier i Robert Graves, qui mostren la seva ignorància de tantes realitats mallorquines.
- 17** Joan Mas i Vives escriu sobre un altre viatger romàntic a Mallorca: **Joaquim Rubió i Ors: dues estades a Mallorca i un epistolari sentimental.** Cal subratllar en aquest article la publicació de cartes inèdites d'un dels grans protagonistes de la nostra Renaixença.
- 23** Josep M.ª Llompart va presentar dia 13 de gener d'enguany **Càntics i Cobles de Sor Anna Maria del Santíssim Sagrament**, una escriptora il·lustre del temps de la Decadència (segle XVII). L'obra fou editada a cura de Sebastià Trias Mercant, per l'editorial Moll, i amb el patrocini de l'Ajuntament de Valldemossa.
- 26 X edició dels Concerts de Pasqua a Menorca,** organitzats per la Fundació «Caixa de Pensions».
- 27 L'ESGLÉSIA NOSTRA.** Com és inculturada a Mallorca? Quina és la seva actitud ara, davant la nostra llengua i cultura? Anam envant i tornam enrera? Josep Amengual i Batle fa un extens comentari sobre la situació, en presentar dos llibres, un d'història de la nostra Església, un altre sobre l'Antic Testament (ambdós en català). **Inculturació de l'Església a Mallorca.**
- 32 La Fundació «Caixa de Pensions» presenta el grup de Bloomsbury.** Mostra de dibuixos, pintura, fotografies, disseny, manuscrits... De Virginia Wolf, John Maynard Keynes, Duncan Grant, Vanessa Bell, Roger Fry, etc.

UNIVERSITAT DE LES ILLES BALEARS

5104063799

EDITORIAL

Mallorca, vista pels turistes

Fa 150 anys que Mallorca és terra cobdiciada per visitants que vénen a cercar-hi calma d'esperit i de clima, bellesa del paisatge, acolliment i sojorn reconfortant. L'escriptora francesa, George Sand, i el músic polonès, Frederic Chopin, en foren peoners. El corrent de visitants, romàntics i no tan romàntics, no s'ha estroncat: des dels anys 50 s'ha fet massiu, invasor, acaparador de béns nostres, fenomen que ha arribat a produir allò que, tan lamentablement, porta les nostres senyes i nom: la balearització.

Com ha influït aquest allau de visitants en la nostra illa? Prou sabem que decisivament. Com ha influït Mallorca en els visitants? La resposta no pot ser tan rotunda; ha de ser més matisada. La influència no és tan abasegadora, és sovint minsa, a voltes imperceptible.

No cal comentar més la impressió que Mallorca i els mallorquins causaren a l'estadana externa de la Cartoixa de Valldemossa l'hivern del 1838-39, i que iradament rebutjà Quadrado. Diguem només que la francesa i el seu amic polonès se n'anaren de l'illa sense haver descobert ni apreciat el poble, la col·lectivitat humana, que els va acollir i que aquell hivern els envoltà: un trist averany per iniciar una taringa de personatges i persones corrents que aquí s'embadaliren davant coves encisades, cales verges i penya-segats fantàstics, passant de llis a la vora del tarannà i llengua, la història i la idiosincràsia d'un poble amb una identitat pròpia, sovint amagada o espoltrida.

Les planes que segueixen en són una demostració viva: des de fa 150 anys fins al dia d'avui.

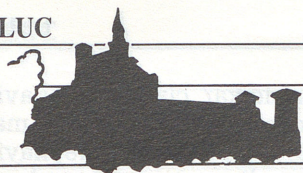
I això no per culpa solament d'uns turistes despistats i consumistes de sol i diversions barates i barraores, sinó per culpa del poble illenc en part, i dels qui, des d'un estat centralista i des de les multinacionals que manegen la indústria turística, han sotmès aquest poble nostre a una despersonalització degradant i anivelladora de la «Spain is diferent».

Un bisbe, enfadat davant turistes malvestits, s'exclamà als anys 50 que semblava que aquests trepitjaven un illot qualsevol d'Oceania en desembarcar a Mallorca. Cal preguntar-nos si, més o menys, no continua essent aquesta la impressió de tants d'estrangers, abocats aquí des dels «tours operators».

Per a molts simplement Mallorca és una illa paradisiàca d'Espanya, o simplement del Mediterrani o del sud d'Europa, on es ballen sevillanes, on es poden horroritzar o engrescar —segons la sensibilitat de cadascú— davant la «corrida», on es poden engatar per poques pessetes amb «brandy» i es poden torrar com a llagostes a unes platges ben explotades. Així passen quinze dies d'unes vacances alienants i barates, i se'n tornen a casa sense saber res del poble amb qui podien haver conviscut, de qui podien haver descobert els signes d'identitat. Més encara, molts dels qui fixen aquí la seva residència i tot, continuen tan ignorants de la nostra personalitat, com el dia que arribaren.

Tantes vegades des d'aquestes planes, hem insistit en l'enfortiment de la nostra identitat, en tots els aspectes. Cal reclamar-la ara fortament en el nivell de què parlem. La personalització de Mallorca no s'ha d'entendre i potenciar just de cap endins, sinó també de cap a fora, sabent que, si el nostre poble recobra i manté ferma la seva identitat, la sabrà projectar cap a l'exterior. No hem de promoure la nostra cultura com un fet intimista, sinó que n'hem de conrar també la projecció externa. Les senyes nostres més identificadores, han de ser visibles externament, a tots els nivells, per als qui ens visiten com a turistes, per als externs que vénen a conviure amb un poble d'una identitat ben precisa, d'una història concreta, amb una llengua i una cultura ben pròpies.

Per remeiar l'herència d'ara fa 150 anys, ens cal un agosarat i incisiu projecte turístic d'un ampli abast cultural. Per salvaguardar la nostra *naturalesa*, el que som, hem estat i volem ser els mallorquins, no escatimem esforços!

Viatgers Romàntics a Mallorca

Un hivern a Mallorca

per Gabriel Janer Manila

Quan arribaren a l'illa, Frédéric Chopin i George Sand, només feia dos anys que s'havien conegut. El seu primer encontre havia tingut lloc el 1836 i els havia presentat el músic Franz Liszt, però tardarien molts de mesos, encara, a viure plegats i el viatge a Mallorca, el mes de novembre de 1838, esdevindria la confirmació pública de la seva relació amorosa, una relació que havia de perllongar-se per espai de nou anys, entre el 1838 i el 1847, dos anys abans de la mort del gran músic, un dia de tardor a la casa número dotze de la plaça Vendôme de París.

L'inici de la relació tingué tots els símptomes d'un amor exultant, apassionat i voluptuós. Un amor delirant que els permetia transitar per camins desconeguts i pelegrinar més enllà dels estels, emportats per la força de la sensualitat i dels sentiments. L'experiència de Valldemossa canvià aquesta rauxa d'amor. Només alguns mesos van bastar perquè Chopin deixàs d'esser el pianista brillant i irresistible, i es convertís en un home marcat per la malaltia, pel patiment físic i l'angoixa que es manifesten en els *Preludis*. En els escrits de George Sand —si feim cas a les 485 cartes que fan al·lusió a Chopin, entre 1836 i 1854, segons l'edició de Georges Lubin— la imatge de l'amant es modifica sensiblement en el transcurs del primer any de la relació amorosa i evoluciona des de l'entusiasme arrauxat a la lassitud, tot passant per l'adoració maternal de la qual parla a la *Histoire de ma vie*.

George Sand és extremadament discreta a l'hora de referir-

George Sand, per A. de Musset

se a les relacions íntimes amb Chopin. En una carta escrita el dotze de maig de 1847 al seu amic Albert Grzymala explica que a partir de l'any 1840 havia viscut devora ell com una verge: «vit comme une vierge avec lui», tot i que ell protestava d'aquesta situació i es queixava del mal que li procurava la privació i l'abstinència: «lui il se plaint à moi de ce que je l'ai tué par la privation, tandis que j'avais la certitude de le tuer si j'agissais autrement».

Des de Barcelona, el dia següent de la seva arribada de retorn a Mallorca, el 15 de febrer de 1839, escriu en una carta a Charlotte Marliani: «il m'aime comme sa mere», i més després: «j'ai trois enfants sur le bras», des de Marsella, i, pel juny, torna a dir: «avant tou, je m'occuperai de la santé de cet être que j'ai adopté et qui est devenu pour moi un autre Maurice».

Havien vingut a Mallorca amb el desig de perllongar la felicitat

d'una «liaison» (potser hauríem de traduir-la, aquesta paraula, pel castellanisme «ligue») que se sospitava que havia d'esser efímera. El dilema que es presenta davant els seus ulls és si l'ha de mantenir, la felicitat, en l'amor total, però al preu de la salut, a costa de la vida de l'ésser que estima, o si ha de reemplaçar les felicitats sensuais i perilloses per un sentiment maternal i cast, fet de tendresa i devoció.

Mai no sabrem exactament què va passar a la cel·la de la Cartoixa de Valldemossa. És cert que a les cartes posteriors al març de 1839 quan parla de Chopin s'hi

refereix amb aquests termes: «el nostre petit Chopin», «el nostre malalt», «el meu pobre Chopin», «el meu malalt»... L'impuls sensual ha donat pas a un sentiment menys apassionat, mentre ens comunica una imatge fràgil del músic. Molts d'anys després, en referir-se al viatge a Mallorca a la *Histoire de ma vie* farà una ràpida al·lusió a «la sauvagerie du pays et à la chiperie des habitants» per a insistir, després, en l'austeritat, la fatalitat i el deure que marquen la «longue association» amb Chopin. En preguntar-me el per què de la insistent preocupació al llarg de molts anys de George

Sand per deixar clar que s'havia ocupat com una mare de la malaltia de Chopin, fins que havia sorgit aquell sentiment tendre i cast, i que el seu amor furient havia desembocat en una relació d'amistat, no puc menys de sospitar que es tractava d'una excusa amb la qual intentava d'encobrir la relació sexual mantinguda entre les blanques parets de la Cartoixa. No crec que Aurora Dupin es resistís a les sol·licituds fervoroses del músic. I la prova és que de l'illa de Chopin en partí més malalt que mai.

GABRIEL JANER MANILA

Carta

En començar l'hivern de 1989 vaig escriure una carta a la senyora Aurora Dupin, coneguda amb el nom literari de George Sand, al cementiri de Nohant, on reposa la seva despulla. Li feia alguns comentaris sobre la seva obra i m'atrevia a manifestar-li algunes interpretacions sobre els aspectes més obscurs

de la seva vida, perquè tenia la intenció de parlar-ne en una taula rodona a la Societat Arqueològica Lul·liana sobre la seva estança a Mallorca, durant l'hivern de 1839. Aquestes línies que segueixen a continuació constitueixen el text de la lletra amb què ha tingut la benvolença de respondre al meu escrit.

G. J. M.

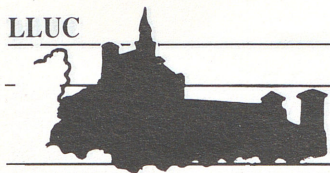
Nohant, 13 de febrer de 1989

Gabriel Janer Manila
La ciutat de Mallorca

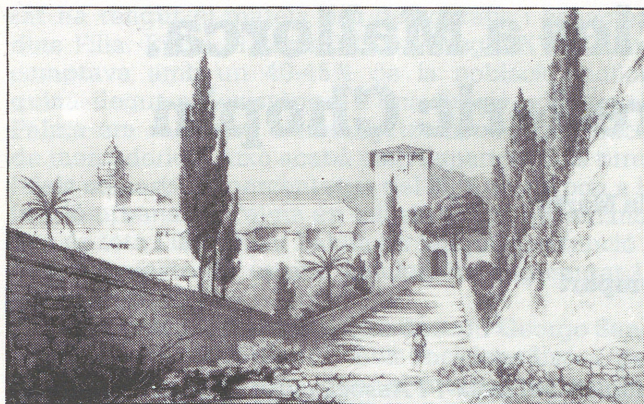
Estimat Gabriel:

He llegit amb els meus ulls de pols que encara brillen —persisteix en la pols el color vellutat d'aquell esguard— la carta que tingueres l'amabilitat d'escriure'm al meu recés de Nohant, entre arbres corpulents de fulles mortes. Ací han arribat els teus fulls escrits, al petit cementiri blau, on reposen els meus ossos entre els de la meua gent, voltats de teixos, de cedres, i de salzes. Les teves paraules m'han fet reviure alguns dels instants més fascinants d'aquell hivern a l'illa, ara fa cent-cinquanta anys en punt. Ells he tingut enfadats durant un segle i mig, els teus compatricis, per allò que vaig dir en la crònica del nostre sojorn, i s'enfadà, sobretot, el senyor Quadrado, que Déu tingui a la glòria. Em cremava la sang, aquell engegament dels mallorquins, la seva mesquinesa. Era com venjar-me de les crueltats que haguérem de suportar, de la incomprensió. És agressiu, l'amor, t'ho asseguro, i la gent no el perdona fàcilment. I és que no me'n sabia avenir. Vaig escriure *Un hivern a Mallorca* sobre aquesta síntesi, perquè em ballava dins el cap sense conhort: «allà

on la natura és bella i generosa, els homes són avars i malvats». Pensàrem que arribàvem al país del llimoner florit, on les muntanyes verdegien i les palmeres es perden solitàries en el cel transparent. No els podia entendre, perquè estava convençuda de la bondat natural dels homes i no creia que ningú vingués al món amb la marca cruent del pecat. Els mallorquins d'aquell temps —ara les coses deuen ser de forma distinta— em varen fer dubtar. De sobte vaig creure que sobre aquells homes hi havien caigut tots els pecats originals. Fins després d'alguns anys —i he de dir-te que el ressentiment, encara que es va anar diluint i amb els anys va perdre una gran part d'intensitat, em va durar tota la vida— no vaig comprendre que en la base de la misèria mental i de la poquedat d'aquella gent hi havia una explotació que havia durat segles, un vell infortuni de dogmes i estretors que asfixiava un dia i un altre l'antiga bondat. Però, malgrat això, vàrem ser-hi feliços a Mallorca. Ho vàrem ser perquè volíem ser-ho, contra tot, i ja veus de quina manera ens ho han fet pagar: posant-nos en la peanya de les grans parelles d'enamorats romàntics, un tòpic per al consum de turistes babaus. Vàrem ser-hi feliços, a l'illa, només alguns instants que encara retinc en la memòria espoltrida. Era com una energia, aquella felicitat, una força que ens permetia de vèncer la mort; la mort que venia a

Viatgers Romàntics a Mallorca

Cartoixa de Valldemossa (Litografia de J. B.)

visitar-nos totes les tardes a la Cartoixa i volatejava sobre els nostres caps, mentre el sol tombava i creixia la fosca, disposada a emportar-se'n una d'aquelles dues vides. Sovint m'he penedit d'haver estat sincera. Avui em trobes disposada a continuar-ho essent, perquè crec que ni tu, que ets un home cordial que escriu a les mortes, ni l'Arqueològica, mereixeu que us menteixi. Encara que no sé si allò que et sedueix de mi és la meua obra literària o el meu mite, estic disposada, en l'espai que em permet una carta, a parlar amb tota la franquesa d'aquest món.

Fins que vaig conèixer Frédéric Chopin, potser et sorprendrà d'una dona que havia tingut tants d'amants, no vaig percebre mai bellament els plaers de l'amor. Guard el record, un record limitat als quatre pèls que em queden del sexe aferrats durament a la carcassa (sé que fa pocs anys uns metges durant una exploració científica descobriren, també aferrats als ossos de la pelvis, alguns pèls dels engonals de Ramon Llull) d'algunes sensacions que vaig tenir a l'illa. No les retinc totes, naturalment, car ja saps que la memòria dels homes, com la dels ordinadors, és limitada. Jo era, abans, una dona desapassionada. Com Lélia —la de l'edició de 1833— sentia que era bella i freda com una estàtua. Frédéric, com Sténio, el poeta jove de la novel·la, era un home malalt i dèbil, taciturn i pàl·lid. Encara no sé com aquell ésser terriblement pudorós i tímid, quasi angèlic, fou capaç de despertar la meua sensualitat secreta. T'assegur que a Mallorca l'àngel va perdre algunes plomes. Sabia —he de dir-te que vaig saber-ho tot d'una— que aquell amor només podia durar un breu espai de temps; només quan un bon vent ens acostava l'un a l'altra érem capaços de viatjar als estels. En un principi no la vaig desitjar mai, aquella «liaison». Almenys, no la desitjava de forma permanent, perquè em feia por. «Que cadascú segueixi el seu camí. No ens veurem cada dia —li deia—, no posseïrem cada dia el foc sagrat; però hi haurà dies bells,

tanmateix...» No es pot contradir el cor amb la raó, ni es pot permetre que la raó el governi, quan l'amor arriba. La moral del cor... No creguis que tracti de burlar-me'n. Havia escrit: «qui ha perdut el cor, ho ha perdut tot...» i encara estic segura de les raons del cor. Frédéric tenia massa prejudicis morals; però l'aire de l'illa els hi esventà tots. L'amor fou bell, i pur, i fugitiu com és sempre l'amor, malgrat la malaltia. Vaig dir, després, perquè volia fer callar els qui m'acusaven d'haver-li accentuat la crisi, que ell es planyia de l'abstinència a la qual vaig sotmetre'l, perquè assegurava que la meua imposició era la causa de tots els seus mals, mentre jo pensava que sense l'abstinència encara s'hauria emmalaltit més. Però no era veritat, i aquestes paraules només vaig escriure-les amb la intenció de fer callar els maldients. No ens vàrem abstenir de res i aquells foren els nostres guanyats instants. La violència dels sentits, l'orgia, el descobriment del desig entre les parets blanques d'una cel·la. L'amor només és una experiència de paraules que es desprenen dels llavis, com es desprenen en aquest temps dels ametllers florits els pétals lluminosos, només que s'alci una mica de vent. Tu no em demanaves que t'escrivis, ni tan sols sabies si jo rebria la teua carta. Potser s'obre l'illa encara perdura la màgia d'un preludi.

George Sand

Cronologia

7 de novembre de 1838:

a les 17 hores embarquen del port de Barcelona cap a Mallorca a bord de «El Mallorquí».

8 de novembre de 1838:

arriben a Palma a les 11'30 del matí i s'instal·len al carrer de la Marina.

15 de novembre de 1838:

se'n van a viure a Son Vent d'Establiments.

22 de novembre de 1838:

Chopin cau malalt.

15 de desembre de 1838:

s'instal·len a la Cartoixa de Valldemossa.

21 de desembre de 1838:

arriba a Palma el Pleyel, que les duanes retindran durant quinze dies.

28 de desembre de 1838:

Chopin, un poc restablert treballa en els Preludis. G. Sand envia a l'editor l'original d'*Spiridion*.

12 de gener de 1839:

Chopin envia els Preludis i anuncia la Segona Balada i dues Poloneses, opus 40 i el Tercer Scherzo.

17 de gener de 1839:

els visita a Valldemossa Charles Dembowsky. G. Sand acaba la segona versió de la novel·la *Lélia*.

11 de febrer de 1839:

parteixen de Valldemossa.

13 de febrer de 1839:

a les 15 hores embarquen cap a Barcelona, el viatge dura divuit hores per causa del mal temps.

Viatgers romàntics a Mallorca. George Sand i Frederic Chopin

per Margalida Martín

i

Antoni Llompart

Organitzada per la Universitat, la Societat Arqueològica Lul·liana i l'Associació F. Chopin de Valldemossa dins el cicle Viatgers a les Balears, el passat dimarts dia 14 de febrer va tenir lloc, al local de l'Arqueològica, una taula rodona sobre Frederic Chopin i George Sand, viatgers romàntics a Mallorca. Els ponents, el geògraf Tomeu Barceló, la historiadora de l'Art Catalina Cantarellas, el musicòleg Pere Estelrich i l'escriptor Gabriel Janer Manila, a més del director del Museu de Mallorca, Guillem Rosselló, que actuà com a moderador, perfilaren diverses visions de la figura i l'obra de George Sand —que centrà més l'atenció del debat que no pas Chopin—, així com de la literatura de viatges decimonònica i de la Mallorca de fa cent cinquanta anys. Les línies que segueixen volen esser un resum d'aquella conversa, que inclou, necessàriament, alguna de les abundants intervencions del públic que, atent, omplia la sala.

UNA SOCIETAT TANCADA

Bartomeu Barceló.

—Jo diria que l'època que va venir George Sand és interessant per les mateixes causes per les quals ella va venir. En el moment de la seva vinguda comença una gran transició de tota l'economia i de tota la societat mallorquina. George Sand troba una societat que havia canviat ben poc des del segle XVI; una societat tancada que corresponia a una economia tancada i autàrquica. La gran precarietat en les comunicacions marítimes, escassíssimes, i, fins i tot, perilloses des del segle XVI, obligava l'illa a produir tot allò que necessitava pel seu consum. Això era una imposició que trobam no només a Mallorca o a les altres illes del Mediterrani sinó també a les terres continentals, on un mal sistema de comunicacions obligava a una comarcalització de la producció i del consum; però a les illes el problema s'agreujava per les dificultats de comunicació amb el continent, una limitació més dins les limitacions del sistema de comunicació.

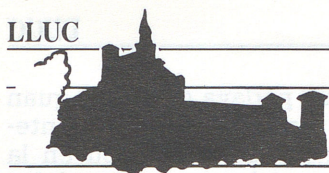
L'autarquia obligava a produir blat, per a la producció del qual les terres de Mallorca, llevat de les de la part central, no són en conjunt les més adequades. El rendiment de 1850 era de 7 quintars per hectària de mitjana, i amb menys de 10 convé deixar-ho anar perquè és perdre'n doblers. Però no era això tot sol, sinó que, a més, hi ha males collites pel mig, la tesi doctoral de Josep Juan Vidal ens mostra que de 1500 a 1800 més de la meitat dels anys les collites varen ser insuficients i bastants d'anys varen

ser tan dolentes que hi va haver fams, relacionades amb pestes i, fins i tot, amb morts. Això obligava a dur blat de fora, cosa que endeutava la Universitat amb tot un procés de creació de censals fins el punt que, de vegades, la Universitat no pot ni pagar els interessos dels censals que té. Això fa que hi hagi una gran massa de gent molt pobre que ho passa malament, mentre els terratinents productors de blat ho passen bé. Enmig hi posarem uns comerciants que eren els que especulaven amb aquesta fam i amb aquesta producció.

En tot aquest procés l'Església hi prenia part comprant censals a la Universitat, rebent-ne per herències, especulant amb la pobresa actuant de financera amb préstecs usuraris en el millor sentit de la paraula, talment com feien els xuetes. Aleshores, la lluita Església-xuetes, que podia esser de tipus religiós-ideològic, era, en determinats moments de carestia i crisi, una competència pel negoci de finançació de préstecs usuraris.

Mallorca era una societat tancada i estratificada, molt classificada en categories socials: aristocràcia terratinent, comerciants rics i gran massa de classe mitjana (menestrals, etc.).

Un altre fet és destacable: a l'època de George Sand, Ciutat compta amb el 21% de la població de Mallorca, el mateix percentatge que hi havia a principis del segle XVI, i pràcticament el mateix de principis d'aquest segle; durant tres-cents anys la ciu-

Viatgers Romàntics a Mallorca

tat ha tengut el mateix pes demogràfic i econòmic dins l'illa. Entre el segle XIV i el segle XVI, Palma comptava amb un 40-45% de la població mallorquina degut a l'existència d'una funció addicional: Palma era el centre d'emmagatzement i distribució de mercaderies. Això acabà amb l'aparició dels turcs i dels corsaris. El percentatge del 25% correspon a la funció urbana de Palma en relació al seu hinterland, que és tota l'illa. Quan Palma ha tengut una funció a més d'aquesta de capital insular, ha augmentat la seva població.

Aquesta societat és la que descriu George Sand amb una visió molt oberta, molt enciclopedista i, per tant, molt crítica. Pens que, al marge que no ens pugui agradar, i al marge dels impulsos romàntics, la visió que George Sand dona de Mallorca és bastant objectiva. Pensem que el que ens diu George Sand ens ho diuen, amb altres paraules, altres viatgers, com l'il·lustrat Cabanyes.

LA DESTRUCCIÓ DE SANT DOMINGO

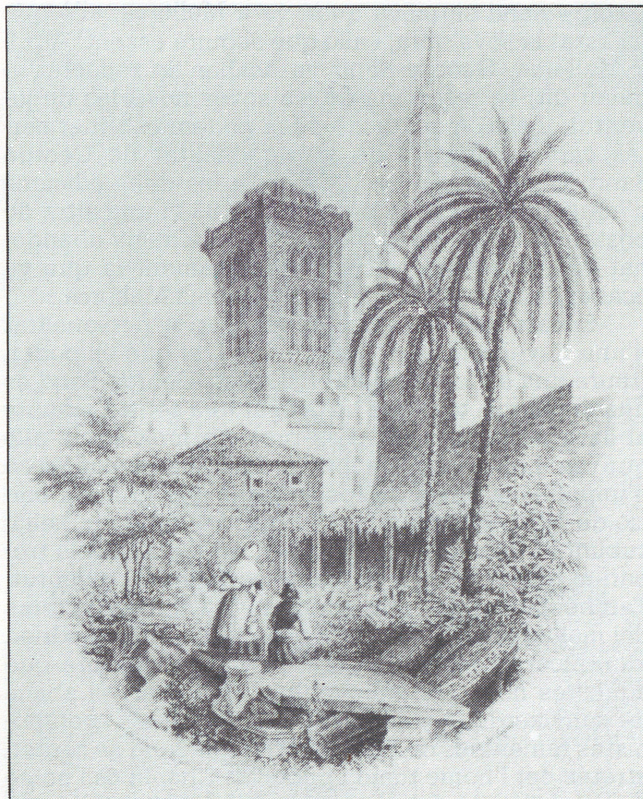
Guillem Rosselló Bordoy

—Has tret un tema que pens que és important: el de l'Església i els convents. Na Catalina ens podria donar informació sobre la desamortització que va marcar un canvi radical dins l'estructura social i econòmica. Quina importància va tenir en aquests moments? Va servir per propiciar aquesta visita?

Catalina Cantarellas Camps

—No sé si va servir exactament per propiciar la visita. En relació a la qüestió de la desamortització, i deixant de costat les interpretacions històriques, des del punt de vista urbanístic la desamortització del 36 funciona molt bé i condiciona tota l'estructura urbana de Ciutat. Amb la desamortització arriba a Mallorca l'urbanisme modern, que ja es desenvolupava a Europa i a la resta d'Espanya. Amb la destrucció dels convents, la desamortització possibilita dues coses: el creixement de la ciutat que és només un creixement interior, dins de les murades; i la diferenciació definitiva entre espai públic i espai privat dins la qüestió urbana, diferenciació creada per la Il·lustració amb Carles III però sense conseqüències fins que el fet desamortitzador incideix de manera concreta en determinades àrees. George Sand fa referència a la destrucció del convent de Sant Domingo que ha estat esbucat en el 36. Ella assimila, un tant equivocadament, aquest convent al de la Inquisició i dona més importància a aquest fet que al significat de les pèrdues artístiques. Una imatge més exacta que la donada per George Sand la dona el gravat de Parcerisa a l'obra de Piferrer *Recuerdos y Bellezas de España*.

La destrucció de Sant Domingo possibilita una de les primeres grans intervencions urbanes del XIX

Trast del convent de St. Domingo, després de l'esbucament
(Dibuix de Parcerise)

a tota aquesta zona —que va des de la zona alta, Plaça de Cort, Castell de l'Almudaina, fins el Born— amb l'obertura de noves vies i una important incidència de l'arquitectura domèstica, com la situada al carrer de Conquistador i costa de Sant Domingo, allà on hi havia aquest convent.

Des del punt de vista artístic el tema ja ha estat estudiat i s'han recollit moltes d'opinions sobre el que significaren aquestes destruccions de convents. Tenint en compte que, en aquests països, l'art eclesiàstic és l'únic art fort que hi ha fins el XIX, les pèrdues varen ésser importants.

Amb la desaparició de convents neix a Mallorca l'urbanisme modern, perquè desapareix l'estructura tradicional que en el cas de Palma era el model perfecte de ciutat conventual.

BELLA, SUBLIM I FREDA COM UNA ESTÀTUA

Guillem Rosselló Bordoy

—Biel, com a literat, què ens diries de l'ambient intel·lectual d'aquella època, amb el qual no crec que tenguessin gaire relació aquests dos viatgers?

Gabriel Janer Manila

—Aquests dos viatgers no tenen cap tipus de relació amb l'ambient intel·lectual de Palma. Però el que he intentat aportar a aquesta taula és allò que George Sand significa quan ve a Mallorca, allò que ha estat la seva obra, i allò que seguirà essent. Aquí, a Mallorca, George Sand va acabar de redactar, o millor dit, va refer una de les seves novel·les de joventut: *Lélia*. A partir de *Lélia* podem esbrinar certes característiques de la personalitat de George Sand. Especialment si comparem les dues edicions d'aquesta novel·la, la primera de 1833 i una altra de posterior, quan ja feia un temps que havia abandonat l'illa; aquesta edició és precisament la que va acabar de refer durant la seva estada a Mallorca.

Encara que és difícil simplificar la personalitat d'una novel·lista com George Sand, sí que es poden treure una sèrie de característiques. George Sand és una dona que, tot i que ha tengut una sèrie d'amants al llarg de la seva vida, es projecta molt sobre allò que és *Lélia*, novel·la on fa una llarga confessió d'impotència sexual, especialment a la primera edició de 1833. Ella mateixa diu que és una dona bella, sublim i freda com una estàtua; aquesta idea la trobarem repetida a les primeres novel·les de joventut. També en aquesta primera narrativa apareix el tema del malencònic, a través de personatges que podrien identificar-se amb la figura de Chopin, encara que aquestes novel·les de joventut foren escrites abans de conèixer-lo. André Maurois diu que les protagonistes femenines de l'obra de George Sand se senten atretes per l'home tímid i pudorós; Chopin és l'home malalt del segle: fràgil, delicat, febril, bell, pàl·lid...

Això entra en relació amb el tema de l'amor maternal, que apareix durant tota l'obra de George Sand: les protagonistes femenines transformen l'amor cap a aquell ser fràgil, taciturn, malenconiós, trist, etcètera, en amor maternal. George Sand protegeix maternalment Chopin.

ALLÀ ON LA NATURA ÉS BELLA I GENEROSA...

Un altre tema que m'interessa molt de la narrativa de George Sand és el tema del rousseaunisme. George Sand vé a Mallorca amb profundes influències de Rousseau i de la Revolució Francesa. És cert que a *Un hivern a Mallorca* és dura amb els mallorquins, però hi ha llocs on ho és més: no al final de la seva vida, a la *Història de la meua vida*, on és més dolça; però sí a les cartes que escriu des de Mallorca, Barcelona o Marsella, molt dures amb els d'aquí. A una carta dirigida a un amic de Chopin diu: «allà on la natura és bella i generosa els homes són malvats i avars». Mitjançant aquesta frase reflexa allò que és George Sand, que té una idea de la natura heretada de Rousseau.

Una altra idea que li ve de Rousseau és l'absoluta defensa de la moral del cor «qui ha perdut el cor ho ha perdut tot». No es pot contradir el cor amb la raó, el cor ha d'anar per davant la raó quan el cor s'enamora. La raó no ha de governar l'home quan l'amor s'ha apoderat d'ell. Podríem parlar d'amor foll,

en el sentit que Ramon Llull parlava de l'amor quan deia que l'amor era *mar atribulada*... Això m'interessa perquè ella és una persona que creu en la bondat natural dels homes, però quan toca amb les mans l'home primitiu, la societat pagesa rural i rude, aleshores s'enfada i s'enrabia. Davant l'home rural, quasi selvàtic, que viu en contacte amb la Natura, una cosa és la idea que ella en té i que ha rebut a través dels escrits de Rousseau i una altra cosa és la realitat que toca amb les mans.

Després de l'estada a Mallorca George Sand entrarà en una època de fort compromís polític, amb una militància cap a l'obrerisme. Entre 1840 i 1845 escriurà una sèrie de novel·les en relació amb aquesta militància on planteja la necessitat de fusió de les classes socials i el problema de llur corrupció. Aquesta és la contradicció de George Sand: que malgrat el seu compromís polític no pensà en les causes per les quals els pagesos mallorquins la tractaren tan malament. Aquests pagesos eren víctimes d'una situació d'explotació econòmica, cultural, religiosa, etc. Aquella gent actuava en conseqüència de tot allò que havia patit durant segles. Això no ho pensà quan va escriure *Un hivern a Mallorca*.

LA MÚSICA MALLORQUINA DEL XIX

Pere Estelrich i Massutí

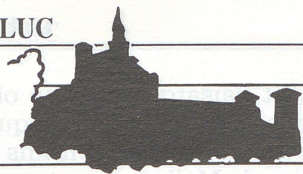
—El segle XIX és bastant mogut pel que fa a la música, sobretot la darrera meitat de segle, quan hi ha una explosió important de la música religiosa. En aquella època La Seu i Lluç són els dos principals punts d'atracció dels músics, centres de composició i centres de divulgació de la música. Aquesta explosió es veu aturada paradoxalment el dia de Santa Cecília del 1903 per l'encíclica *Motu Proprio*, que obliga un retorn al Gregorià. Però durant el XIX, la música religiosa, amb orquestra i cor, és la música que es feia aquí.

Prenint com a referència Chopin, Pere Estelrich féu una cronologia de la música que es feia a Mallorca a l'època, del 1810 al 1849. En destacarem algun paràgraf:

—La música religiosa és la més important, però no l'única: a alguns indrets de Mallorca es formaren grups instrumentals per interpretar música profana. El 1820, a Felanitx, es formà la primera banda de música, una de les primeres del Mediterrani. El pare Aulí, felanitxer, creà uns grupets de música de cambra per donar a conèixer Haynd, el compositor clàssicista.

La música vocal profana és molt més tardana: la primera coral data del 1870 (que ja surt de les dates de Chopin). Però el 1827 ja s'havien organitzat algunes jornades d'òpera.

Sóller i Felanitx també juguen un paper important dins el món musical de la primera meitat del XIX. I el 1836 Francesc Frontera, valldemossí, s'instal·la a París on coneix Frederic Chopin i s'ha arribat a pensar que, per aquest músic, Chopin tengué les

Viatgers Romàntics a Mallorca

primeres referències mallorquines. Chopin no es relacionà amb els músics mallorquins durant la seva estada.

Guillem Rosselló Bordoy

—Crec que durant la seva estada a Palma, George Sand i Chopin assistiren a un acte al Principal, que no seria l'actual. Quina música s'hi devia fer?

Pere Estelrich

—Òpera.

LES DESAMORTITZACIONS

Bartomeu Barceló

—Seguint amb el que molt bé ha dit na Catalina Cantarellas, personalment pens que la desamortització comporta un sol valor important per a la societat, que són les conseqüències urbanes: aparició d'espais públics i places que abans no existien. Això és l'únic que té d'interessant perquè, per altra part, es desamortitzen 1200 Ha. de finques, cosa que només va poder tenir un interès econòmic-social a Montuïri, que era allà on hi havia finques grosses; perquè 1250 Ha. a Mallorca no són res. La venda de quatre cases? Ho podem deixar anar! En tot cas podia haver-hi una altra cosa important des del punt de vista econòmic-financer: la desamortització dels censals que va començar a estudiar n'Eberhar Grosske. Amb Madoz es desamortitzen els censals, això pot tenir importància des del punt de vista financer i econòmic. La venda de finques rústiques i urbanes no té cap importància social més que el fet urbà, tant a Palma com a pobles.

Guillem Rosselló Bordoy

—Per a mi, com a museòleg i prescindint de problemes ideològics, la desamortització fou nefasta: a part de la destrucció de convents i de la reforma urbanística de Palma, que podria no ser necessària, hi ha una cosa que em té molt preocupat: la dilapidació del patrimoni moble de l'Església. Seguint les notes que Joan Llabrés va anar recollint a les seves memòries i relacions del XIX el 1836 s'havia fet un inventari de més de cinc-centes obres d'art de convents i esglésies que varen desaparèixer no sabem ben bé com i es varen reduir a una quarantena o una cinquantena que passaren al trist *Museo Provincial de Bellas Artes*, que de sant Francesc a la Llotja i al magatzem del Museu de Mallorca ha anat canviant de lloc, sempre malmenat. I d'aquest primitiu catàleg, què s'ha fet? Si els desamortitzadors van poder recollir cinc-centes obres, sense inventariar, d'entre les quals en seleccionaren cinquanta, on ha anat a parar la resta? Això és molt greu, una pèrdua molt important de materials, a part de la destrucció de monuments arquitectònics.

Chopin al piano (Dibuix de Jacob Goetzenberger, 1838)

La desamortització des del punt de vista econòmic no va resoldre res i artísticament fou nefasta.

Catalina Cantarellas

—Aquestes obres d'art es troben a cases particulars, no són controlables, però no foren destruïdes després de la desamortització, i tampoc no varen ser subhastades.

DOS TURISTES MAL VISTS

Joan Moll

—Respecte a alguns fets que propiciaren la visita, cal no oblidar que Mendizàbal era amic seu. A una carta citen «Una cartoiça meravellosa que Mendizàbal sembla haver buidat aposta per a nosaltres». També el músic Francesc Frontera, de Valldemossa, que ja ha esmentat en Pere Estelrich, els parlà entusiàsticament de Mallorca. A dues cartes George Sand diu «En Valldemossa (Francesc Frontera) ens va prendre el pèl quan ens parlà de les comoditats que trobaríem a Mallorca» i «En Valldemossa et podrà parlar del que és Valldemossa».

A *Un hivern a Mallorca*, George Sand es queixa

que els mallorquins els enganaven, però no diu que la primera a enganar-los era la seva criada Amedie. A una carta que escriu des de Marsella a París, ja de tornada, diu que Amedie «és una mentidera i una mala persona perquè es posava d'acord amb tots els proveïdors per a enganar-nos».

També és important no oblidar que l'illa està plena de refugiats polítics, i que Chopin és tuberculós; aleshores la tuberculosi era com la SIDA avui, i tot això influeix en com se'ls va rebre.

Es tracta de dos turistes «mal vists»: viuen a un lloc sagrat, sense estar casats, ella duu calçons i fuma. Van a comprar amb la criada i aquesta és la primera que els engana, que fa de quintacolumnista.

George Sand també afirma que «els mallorquins són tan ignorants que creuen que la tuberculosi és contagiosa»; la ignorant era ella.

I no som només els mallorquins que rebem, també ataca els catalans i tots els espanyols.

No fou gens objectiva i no s'intentà adaptar a la societat mallorquina («donde fueres haz lo que vieres»), sinó que va rompre els clixés d'aquesta societat.

HI HA ALTRES LLIBRES

Catalina Cantarellas

—George Sand arriba amb la influència del prerromanticisme de Rousseau, no amb una influència del viatge il·lustrat que és «donde fueres haz lo que vieres».

George Sand pinta un quadre bastant realista d'una societat rural. Contextualment capta la idea del que és Mallorca, encara que quant a formes de dir-ho i plantejaments concrets és un tant exagerada.

És curiós veure com al llibre de George Sand apareixen uns tòpics que es repeteixen a tota la literatura de viatges: els tòpics del paisatge, de de-

terminats dibuixets d'aquest paisatge, com les oliveres, i també el tema de les referències a l'arquitectura popular o de l'hàbitat, que perduren fins a l'obra de Byne *Cases i jardins de Mallorca*.

Bartomeu Barceló

—George Sand escriu *Un hivern a Mallorca* quan ja ha tornat a París i es troba que Laurens ha escrit el seu. No pren notes a Mallorca, escriu de memòria, ajudada per les notes que li deixa Monsieur Tati —un filòleg que havia estat a Mallorca— i perquè un altre ho ha fet; així, la descripció de Sant Francesc, per exemple, és calcada de Laurens.

En aquesta època hi ha molts d'altres viatgers que donen visions de Mallorca, i per a poder usar la informació que ens donen cal separar la descripció de la valoració. Així, Cabanyes coincideix amb certes coses que diu George Sand, però ho valora d'una altra manera, sense ressentiment. Exposar, no critica. Mentre, com un positiu i un negatiu de clixé, el llibre de Cortada, n'alaba moltes que George Sand critica negativament.

És interessant, i és un treball que estam fent amb en Lleonard Muntaner, «buidar» llibres de viatgers, retallar-ne els fragments i ajuntar-los per temes per tal d'analitzar els que és document vàlid com a descripció d'una realitat existent i com ho han vist cadascun d'aquests viatgers. Poder utilitzar i digerir tot el material d'aquesta època, rica en viatgers, i poder dir, al marge d'opinions, «aquesta època era així», pens que és interessant. George Sand no és tota sola, hi ha altres llibres que s'han de valorar per valorar el llibre de George Sand i no només el fet real de la societat del moment.

Per la transcripció
MARGALIDA MARTÍN
ANTONI LLOMPART

Una cultura en marxa per a tot un poble.

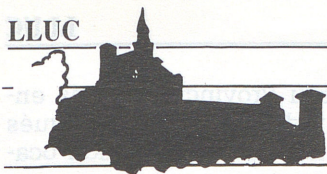

Demaneu informació

Carrer Ample, 35 (Palau Mornau)

Telèfon 315 10 11 - 08002 Barcelona

SUBSCRIVIU-VOS A LA REVISTA LLUC

Viatgers Romàntics a Mallorca

Postil·les a dos comentaris crítics a *Un hiver à Majorque*

per Maria Carme Bosch

Els escriptors estrangers que visiten la nostra illa pateixen d'una malaltia estranya, però comprovada, que jo anomenaria «síndrome de Cèsar». L'explicació, ben senzilla, rau en les paraules cèlebres pronunciades pel romà: *veni, vidi, vici*, si bé cal substituir aquest darrer verb per *scripsi*, ja que el que és vèncer, són ben lluny d'aconseguir-ho, sobretot als ulls dels mallorquins.

És clar que no pretenc al·ludir a George Sand, l'escriptora capdavantera dels literats forans que, conscients de la incultura mallorquina, es veren quasi obligats a parlar dels nostres costums i la nostra idiosincràsia, no fos cosa que volassin. En aquestes altures seria una pèrdua de temps, perquè de sobra són conegudes les inexactituds de la senyora Dupin i, a més, ja s'encarregaren En Quadrado i En Gabriel Alomar de rebatre els seus errors. El que ara m'interessa demostrar és que, passat un bon grapat d'anys, se segueixen formulant les mateixes teories pintoresques —per dir-ho d'alguna manera—, s'escriuen barbaritats idèntiques i desencerts tant o més grossos que els que emeté, al seu dia, la baronessa de Dudevant. Em referesc a les edicions crítiques d'*Un hiver à Majorque*. Resultaria divertit, si podríem contenir la indignació, donar una ullada retrospectiva a totes i cadascuna de les edicions que s'han publicat al llarg dels anys, però la tasca resultaria prolixa i un tant desmesurada, de manera que ens limitarem al comentari de l'edició crítica recent —1984— de Béatrice Didier, professora de la Universitat de París VIII, assagista i escriptora, amb un ample *curriculum* literari, i al de les anotacions de la traducció a l'anglès, realitzada l'any 1956 per Robert Graves, prou conegut entre nosaltres.

L'EDICIÓ DE BÉATRICE DIDIER

George Sand. *Un hiver à Majorque*. Edition établie, présentée, commentée et annotée par Béatrice Didier, Paris, 1984.

La professora Didier, de la mateixa manera que George Sand es confià al seu moment en les dades de J.-B. Laurens, d'A. Grasset de Saint-Sauveur i de J. Tastu per escriure la seva obra, es basa espe-

George Sand (Fotografia de Nadar)

cialment en les edicions anteriors de G. Lubin i Robert Graves per exposar les anotacions pròpies. El resultat de la seva tasca és força correcte des del punt de vista històric o artístic o literari de l'època de la Sand, però no podem dir tant respecte del nostre entorn. Tot i això, cal distingir, en primer lloc, uns errors que es podrien atribuir a poca cura per part de la impremta. Ens referim, per exemple, a la transcripció deficient del títol del llibre de J. de Vargas *Duescripciones de las Islas Pitivisas y Baleares* per *Descripciones de las Islas Pitiusas y Baleares*, el de J. Dameto *La Historia general del regno balearico* (1632), per *reyno* i (1633), el nom del comte de Montenegro D. Ramon Despuig i Zaforceta, per Zafortesa, l'al·lusió a l'Almudaina, la referència a les nocces de Gamache del «Quixot», etc. Aquests tipus de faltes són avui quasi corrents a les nostres imprentes,

fruit potser del fet que hom escriví massa, la qual cosa no vol dir que ho justifiquem. L'eximí Gabriel Alomar donava al respecte l'opinió següent: *Nunca he querido detenerme en esas faltas de detalle o de ortografía que notamos en todos los libros de viaje y cuyo hallazgo constituye la delicia de los eruditos que sólo se fijan en la superficie de las cosas y desdénan la verdad íntima y espiritual de las impresiones para echarse sobre la equivocación material, puramente exterior* (1). Potser volia oferir un esperit més generós, una actitud més conciliadora que la que anteriorment havia presentat En J. M. Quadrado en la cèlebre *Vindicación* (*Vendición*, segons l'edició que comentam). Podríem, doncs, caure en una acusació semblant, si no hi hagués unes errades més crasses pertanyents al camp de la Història de l'Art, de la Mitologia, de la Literatura i del Lèxic, respecte de les quals no hi valen raons.

Per començar, i fiant-se d'En Graves, afirma B. Didier que Cunicí, del temps dels romans, està a 7 Km. de Pollença. De fet, la paraula correcta, segons la crítica textual més autoritzada, és Guíum i pel que fa referència a la seva ubicació, que més voldrien els arqueòlegs que tenir-la localitzada!

B. Didier esmena la plana a la Sand quan es refereix a En Jaume II i afirma que es tracta d'En Jaume I, rei de Mallorca, fill d'En Jaume I el Conqueridor: *G. Sand l'appelle Jaime II, par rapport à son père le roi d'Aragon, mais est le premier roi de Majorque*. No és així. En Jaume I, tot d'una després de la conquesta, se titula *Rex Majoricarum* i a la seva mort, deixa al seu fill Jaume el Regne de Mallorca, el qual regna com a monarca independent de Mallorca amb el nom de Jaume II.

Manté així mateix que Gabriel Valsequa era un navegant mallorquí del segle XVI. En realitat era cartògraf, tal volta català, i visqué un segle abans, a jutjar per la data de les seves obres.

Seguint una vegada més amb En Graves, assegura que els xuets mallorquins es veren obligats a apostatar l'any 1453 (i no 1435); diu que foren perseguits per Felip II i expulsats per Felip III, confonen els jueus amb els moriscs. Afegeix que, a finals del segle XVI, hi va haver una repressió duríssima. La confon amb la que ocorregué un segle després. I a més, agosaradament afirma que *le plus célèbre des majorquins, Christophe Colomb, était vraisemblablement de famille juive*. Amb aquesta asserció no s'adona de la polèmica secular que mantenen espanyols —mallorquins especialment— i italians al respecte, sense gens de claror de moment.

Respecte de la història local, assegura la senyora Didier, donant crèdit com sempre al novel·lista i poeta anglès, que Catalina Tomàs fou canonitzada per Pius X, l'any 1935, quan ho fou per Pius IX, l'any 1930.

Tocant a l'Art, la comentarista francesa s'equivoqua quan diu que la Casa Consistorial té una façana dels segles XVI-XVII. Exactament data dels 1648-1680.

Afirma també que la Llotja fou acabada l'any

1451 i que alberga el Museu Provincial. Hauria encertat més si l'hagués datada l'any 1452 i hagués precisat que es tracta d'un museu esporàdic i ocasional.

Té raó en anotar que l'Àngel de l'Almudaina és obra d'Antoni de Camprodon, però falla quan corrobora la teoria d'En Graves que manté que resultà danyat pels focs artificials que celebraven la victòria de Lepanto.

Explica que Jaume Fabra és un arquitecte mallorquí. De fet, està per comprovar que aquest mestre picapedrer fos nadiu de la nostra illa.

Tampoc no és gaire encertada des del punt de vista mitològic quan comenta que el fruit del Jardí de les Hespèrides era segurament la tomàtiga (?), o en aclarir que el Phégéton (sic, per Phlégéton) i l'Erebus eren dos rius dels inferns dels antics. Aquest darrer no és un riu, es tracta del nom de les tenebres infernals.

Al camp literari pertany el comentari següent: *Ausias March (1395-1495, poète catalan qui s'inspira de Dante et de Petrarque dans ses Chants d'amour, de morale, de spiritualité, et de mort*. Hauria de saber, B. Didier, que l'insigne poeta valencià va néixer versemblantment cap el 1397 i morí el 1459. Segons el medievalista Martí de Riquer és molt reduïda la influència de Dante i de Petrarca sobre el poeta (2). I, per últim, pel que respecta al títol de les obres, deu referir-se la professora francesa als *Cants d'amor*, als *Cants morals*, al *Cant espiritual* i al *Cants de mort*.

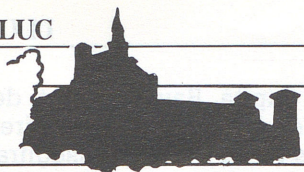
La visió de Ramon Lull és parcial i inexacta. El situa entre 1235 i 1315 quan sembla ésser més correcte 1232 o 3 i 1316. Assevera que és el poeta místic més gran del segle XIII, passant per alt la seva condició d'escriptor-filòsof i missioner. Redueix la seva producció gegantina, de més de dos-cents volums, a la citació d'una sola obra, el *Liber contemplationis*, a la qual atribueix, a més, una data equivocada: 1277, quan pertany a l'anomenada etapa preartística del savi, datada entre els anys 1272 i 74.

Referent a Jovellanos, l'anotació cau en el tòpic de l'espanyolada. Em referesc a l'afirmació següent: *Il est surtout connu par son Pan y Toros*. D'aquesta manera tan folklòrica queda empetidida la notable producció de l'erudit i polític, empresonat a Mallorca des del 1801 —i no 1802 com pretén B. Didier— fins el 1808.

Si ens atenem al lèxic, trobam que B. Didier confirma l'ortografia correcta (?) de la paraula *birlocxo* donada per R. Graves. Es limita a notificar que *gabacho* significa francès, ignorant, conscientment o no, el sentit pejoratiu que aquesta paraula té entre nosaltres. Davant les inexactituds emeses per George Sand respecte a la nostra llengua, seguint J.

(1) Jorge Sand, *Un invierno en Mallorca*, traducido y anotado por Pedro Estelrich, con un prólogo de Gabriel Alomar, Palma, 1902, p. XXXIV.

(2) Vegeu *Història de la Literatura Catalana*, part antiga, vol. III per Martí de Riquer, Barcelona 1984, 4, pp. 218-9.

Viatgers Romàntics a Mallorca

Tastu, l'impressor-filòleg, la seva única explicació es refereix a l'interès de la baronessa de Dudevant per la llengua, la cultura popular i el folklore, curiositat que, al seu entendre, revela un dels aspectes del romanticisme.

LES ANOTACIONS DE ROBERT GRAVES

Vinter in Majorca by George Sant with José Quadrado's *Refutations of George Sand*. Translated and annotated by Robert Graves, Great Britain, 1956.

Fins ara ens hem referit al número ben considerable d'errors que trobam a les anotacions a *Un hiver à Majorque* de B. Didier, però no hem d'oblidar que molts són deguts a la confiança de la francesa en un escriptor famós, avalat en les seves teories pel fet d'esser resident a l'illa: En Robert Graves. Aquest personatge, al qual no ens atrevirem a objectar res des del punt de vista poètic o novel·lesc —és a dir, quan fa obra de creació—, no és, ni de lluny, un bon crític literari. És clar que la seva culpa hauria d'esser compartida amb la de les fonts que maneja: l'edició d'En Gabriel Alomar, del 1932, i les informacions d'En Gaspar Sabater, d'En Lluís Ripoll, d'En Lluís Alemany, i d'En Josep M. Costa, segons ell mateix manifesta a la introducció de l'obra.

L'edició crítica d'En Graves es basa, doncs, fonamentalment, en la tradició oral, cosa que li dona un caire creatiu que seria molt interessant si no es tractàs d'un gènere literari que no admet en absolut la creativitat. Se serveix, a més, en moltes ocasions, de la primera persona al·ludint a l'experiència pròpia. Això dona un caràcter especial a la seva crítica, ja que de vegades l'enriqueix, però també li fa córrer un risc veritable. Em referesc a les afirmacions segons les quals ell té el rentador que usava la Beata, origen de tantes cobles populars, per haver-lo comprat d'una casa enderrocada de Deià, l'any 1931; que ell ha comprat quadres del palau de Montenegro; que un joier li va vendre un lleó de Judà del segle XVI, de plata, l'ornament del rotlo de la Torà, sense saber què representava, etc. Amb aquestes afirmacions, no dubtam de la seva bona fe, però coneixent la idiosincràsia mallorquina m'atreviria a dir que el veren venir en més d'una ocasió. Per altra banda, no manquen notes típicament característiques del seu estil, com la que glossa les paraules següents de la Sand: *...et ce qu'il nous reste de mieux à faire, c'est ce nous supporter mutuellement; car nous sommes comme ces enfants d'un même sein qui se taquinen, se querellent, se battent même, et ne peuvent cependant pas se quitter* (3), que li suggereixen aquest comentari tan pintoresc: *A reference to the Greek heroes Acrisius and Proetus, or to Pharez and Zarah in Genesis*.

Des del punt de vista històric els errors són no-

Ball a Valldemossa (Dibuix de Maurice, fill de George Sand)

tables i abundants. Per començar, explica En Graves que Palma era anomenada Mallorca pels moros. Més exactament caldria referir-se a Medina-Mayurqa. Quant a la pretensió que Alcúdia sembla haver estat la llatina Cunico, ja ho hem puntualitzat anteriorment, en referir-nos a la professora Didier. Afirma, a més, que El Torre (sic, segurament per El Toro) era conegut com l'illa d'Anníbal i ens dona la citació clàssica original: Plini, *Nat. Hist.* iii.II. Aquesta citació, més correctament III, 76-78, es refereix a *parua Hannibalis*, (l'illa) petita d'Anníbal, que per fixació defectuosa del text s'interpreta com la pàtria d'Anníbal. Els historiadors es plantegen avui quina era aquesta illa. Uns es decanten per Sa Dragonera, per Conillera, o per Na Guardis, i els altres per Es Sec (4).

(3) Vegeu George Sand, *Un hiver à Majorque*, Palma de Mallorca, 1971, p. 192.

(4) Aquesta és la teoria que manté el filòleg Alexandre Font i Jaume a l'article titulat «Notes entorn de les fonts greco-llatines de les illes», dins la *Miscel·lània d'homenatge a Francesca Massot i Villalonga*, en premsa, on recull àmpliament aquesta problemàtica i és pronunciat sobre la qüestió.

Manifesta, l'escriptor anglès, que la ubicació de la ciutat romana de Palma era El Palmer, distant al voltant de 30 km. de la ciutat actual. De fet, sembla que hi havia alguna hipòtesi al respecte, que no es considerà mai definitiva i que avui és totalment invalidada.

Assegura també l'il·lustre poeta que els cartaginesos fundaren Menorca. En honor a la veritat, hi va haver una ocupació temporal, durant la segona guerra púnica, per part d'una flota cartaginesa dirigida per l'almirall Mago.

El tema jueu ha estat tractat sovint p'En Graves i en dóna teories ben particulars (5). Pretén que les comunitats jueves eren a Mallorca des de l'època de Claudi. El que sabem és que estan documentades en el segle V p. C. a través d'una carta-encíclica del bisbe Sever. Es refereix, a més, a la conversió massiva d'aquests, l'any 1453. Deu voler dir el segon gran convertiment del 1435, ignorant el primer del 1391. Afegeix que sota Felip II foren comminats a abandonar la seva religió, a emigrar o a ésser cremats. Ja hem comentat abans que aquesta atribució no és correcta, ja que a Mallorca, des del començament del segle XVI fins al darrer terç del segle XVII, la Inquisició tengué més bé una supervivència pacífica; en canvi, a la península, el problema morisc fou greu. Diu que hi ha motius sobrants per suposar que Cristobal Colom (sic) era un jueu mallorquí, a jutjar pel llinatge abundant a l'illa. Ja ens hem referit a aquest punt, així mateix, en comentar les notes de la senyora Didier.

Respecte a la Llotja dóna una postil·la, que sense ésser errònia, es presta a confusió (6). Diu: *So internationally famous was it in 1460 that the Genoese Exchange became redundant and the King of Aragon converted it into a church*. Alvaro Campaner, en el *Cronicón Mayoricense* que és la seva font, especifica: *Como en Mallorca haya una Lonja llamada de los genoveses, la que a nada sirve por haber la grande Lonja de los mercaderes en que concurren todas las naciones para ajustar sus negocios suplicó dicho Síndico a S.M. concediese aquella a los caballeros y militares de dicho reino para Iglesia y Capilla de San Jorge y ordenar en ella una cofradia de militares y otros que quieran meterse en ella* (7).

Afirma, i amb raó, que Mallorca era coneguda per la cartografia fins el segle XVIII. Però resulta difícil interpretar l'asserció que un mapa-mundi molt bell, del segle XV, obra d'un mallorquí desconegut, es guarda en el Palau de les Parellades. Deu referir-se a un de no gaire bo, del segle XVI, que es troba a Ca'n Perelada (8).

Cau en el tòpic de l'Espanya de *pandereta* quan, en descriure la Sand el quadre de la *innocente Isabelle* que ocupa un lloc preeminent al Palau Reial de Palma, sols li ocorre esmentar que, segons el rumor popular, tenia per amant un torero.

Per comentar la manca de vocació dels mallorquins cap a la guerra, ens compara als taoistes —no deixa d'ésser un parer— però a continuació precisa que som capaços de defensar-nos, i posa l'exemple

del desembarcament del capità Bayo, l'agost del 1936, al port de Manacor, on les dones i tot sortiren amb ganivets de matances i forques. Puc assegurar que he llegit el llibre d'En Josep Massot i Muntaner *El desembarcament de Bayo a Mallorca, agost-setembre de 1936* (9), obra exhaustiva al respecte, i no he trobat cap detall que confirmàs l'asseveració anterior. En aquest cas, l'autor anglès sembla confondre-ho amb algun episodi de les lluites dels moros i cristians, i tot i això, llevat de l'episodi concret de les «valentes dones» de Sóller, més bé la població femenina s'amagava, ja que era botí prou cobejat, mentre la defensa corria a càrrec dels homes.

Dins la història local, mereixen menció especial Ramon Llull i Santa Catalina Thomàs. El primer és tractat més històricament que literàriament, però sobretot donant crèdit a la llegenda que la seva conversió tengué lloc quan va veure el pit cancerós de la dama casada que —foll d'amor— perseguia en una església (10). En afirmar que fou martiritzat, quan era vell, mentre tractava de convertir moros, i ara és el Benaventurat Ramon Llull, sembla al·ludir a la tradició piadosa que manté que morí màrtir a Bugia. Ara els estudiosos demostren que fou lapidat uns deu anys abans de la seva mort (11).

De la Beata, afirma que fou canonitzada l'any 1935 pel papa Pius X. Ja ens hem referit a aquesta anotació anteriorment, donant el comentari correcte.

Recull moltes llegendes populars, les mescla i les presenta com si fossin verídiques. Manifesta, per exemple, que era pobra, però de bona família, ja que un oncle seu era propietari de la gran finca de Son Geard (sic). Ni la beata era pobra, ni l'oncle tenia la possessió de Son Gallard —curiosament En Graves la transcriu tal com ho pronuncien els nadius d'aquelles contrades— tan gran com l'actual, sinó que n'era propietari d'un bocí, per divisió de la finca. Pretén el poeta anglès, que d'aquí deriva el seu títol

(5) Vegeu al respecte *La branca morta de l'arbre d'Israel*, Palma de Mallorca, 1986, publicat en anglès el 1958, on trobam els mateixos errors que ara comentam. Això no obstant, P. de Montaner, en el pròleg, segurament per allò de *nobleza obliga* qualifica el llibret de *clar i encertat* i recalca l'erudició de l'autor, manifestada a cada línia del seu text.

(6) Dic això perquè àdhuc la traducció de *La branca morta de l'arbre d'Israel*, feta per Lucia Graves i Natàlia Farran és una mostra de la nostra asserció: *Malgrat la manca de ports segurs a l'illa, la Llotja de Palma havia estat tan pròspera durant un temps donat, que la de Gènova s'havia vist obligada a tancar les seves portes*. Opus cit., p. 25.

(7) Vegeu Alvaro Campaner, *Cronicón Mayoricense*, Palma de Mallorca, 1967, 2, pp. 174-5.

(8) Dec aquesta informació al P. Gabriel Llompart al qual vull manifestar el meu agraïment, extensiu a tots els qui m'han assessorat en l'elaboració d'aquest treball.

(9) Aquesta obra fou publicada a Barcelona, el 1987.

(10) Ramon Llull segons la *Vida coetània* experimentà una crisi religiosa deguda a cinc aparicions de Crist crucificat mentre componia un poema per una enamorada.

(11) Vegeu A. Bonner i L. Badia, *Ramon Llull, Vida, pensament i obra literària*, Barcelona, 1988.

Viatgers Romàntics a Mallorca

Dibuix de Maurice: ell i la seva germana Solange menjant taronges a Valldemossa

popular: *El lliri de Son Gallart*. Mai el poble no l'ha anomenada d'aquesta manera. Es tracta més bé del títol literari *Lliri* amb el qual el poeta Mn. Miquel Costa i Llobera contribuï a la corona poètica dedicada a la Santa pagesa per les festes de son tercer centenari. Afegeix que tirava arena dins la sopa per mortificar la seva fam. Aquesta creença, no comprovada, sol atribuir-se comunament a tots els sants com a prova de la seva capacitat de sacrifici, enc que hom acostuma a referir-se a cendra i no a arena.

Refereix, En Graves, que el dimoni sortia a temptar-la pel forat del rentador, peça que ell afirma tenir precisament i a la qual ja ens hem referit abans. Suposam que fa al·lusió a les gloses i llegendes que pertanyen a les intervencions del diable dins la vida de la santa, en forma de gall, d'ermità, de negre, de dragó, etc. (12).

Assevera que, a l'església de Sant Nicolau, s'hi troba la pedra on Catalina seia quan li aparegué la Mare de Déu i li manifestà que seria admesa al convent. No hi ha hagut tal aparició. En tot cas, diu la *vox populi* que començaren a tocar totes soles, les campanes de Ciutat (13).

A més, creu En R. Graves que el cos de Santa Catalina reposa en el temple dedicat a ella i no en el convent de Santa Eulàlia com hom ha apuntat, i que, ocasionalment, és mostrat als fidels, i la seva conservació és considerada prova de santedat, quan realment és deguda a la dieta ascètica que mantenia, segons testimoni dels metges mallorquins.

Cal puntualitzar que el cos de Santa Catalina Thomàs reposa en el convent de Santa Magdalena de Palma i que sempre és mostrada als fidels des de

la seva urna-reliquiari. Tampoc, avui en dia, no és vàlid el pretès testimoni dels metges al·ludits respecte a la seva conservació. Els científics especifiquen que el tracte digestiu buit i la pèrdua de líquids corporals (pèrdues hemàtiques), així com la fredor i la sequedat de l'ambient, són condicions favorables per a una momificació.

En el camp de l'Art, En Graves afirma que les ruïnes d'Alcúdia són greco-romanes. De les primeres, no en tenim cap testimoni. Manté també que, l'any 1451, fou destruït per un llamp l'Àngel de bronze de Campredon i que, més tard, fou danyat pels focs artificials que celebraven la batalla de Lepanto. Cal esmentar que confon la Torre de l'Àngel

(12) Trobam en el Cançoner popular:

*El dimoni li sortia
p'es forat d'es rentador
i li deia: Catalina
no facis oració.*

*El dimoni li eixia
conforme d'un gall volar
i se n'anava a amagar
a damunt sa llibreria.*

*El dimoni li eixia
conforme d'un ermità
i li deia: Catalina
amb mi t'has de confessar.*

(13) Recordem la cobla:

*Ella i son pare dinaven
a sa pedra d'es Mercat;
ses campanes repicaven
per sa seva santedat,*

amb l'Àngel de la Torre. Aquesta sí que fou avariada per un llamp els anys 1305 i 1431, i l'any 1572 s'incendià a causa de les alimares que commemoraven aquella victòria. No consta enlloc que l'Àngel, fet de fusta de poll, però recobert de bronze, en resultàs danyat (14).

Des del punt de vista lèxic, En R. Graves resulta el més agosarat dels comentaristes d'*Un hiver à Majorque*, fins al punt de superar la mateixa George Sand, confiada en les notes de J. Tastu, *un de nos linguistes les plus érudits*, segons l'escriptora (15). Afirmar l'anglès: *The so, sos, sas forms are now confined to Pollensa and Alcudia, where there is also a feminine form u, as in U Seu, the Cathedral. En, na nas are used only as titles of honour in introducing proper names, as: El rey (sic) En Jaume, «My lord King James». Or humrously: En Gelad, «My noble mule Frosty».*

Per començar, a Pollença usen l'article derivat del demostratiu llatí *ille*, cosa que constitueix una raresa dins el mapa lingüístic balear, ja que la resta de pobles parlen «salat», és a dir, utilitzen l'article derivat del demostratiu llatí *ipse*. Alcúdia es troba, doncs, entre aquests, de manera que no es pot donar un tractament igual a ambdós pobles, malgrat sien adjacents. La forma *u*, pollencina, resultat de l'evolució de *el > eu > u*, no ha estat mai femenina, i per tant no es pot aplicar de cap manera a un exemple com el proposat, que seria *la Seu*, dit així a tota Mallorca, ja que pertany a un nom de prestigi i aquests duen *el* o *la*. *En*, *Na* antigament eren títols de cortesia, però avui vénen a ésser un simple article personal aplicat als noms propis de persona; el que és cert és que la forma *nas* no ha existit mai. Per altra banda, referent a *En Gelat*, no crec que entre nosaltres tenguí cap caire humorístic ni molt menys pugui ésser traduït com pretén l'escriptor anglès.

Per altra banda, ja hem vist com s'ha respectat l'ortografia pretesament correcta de la paraula *birlocho* i el sentit tan minimitzat de la paraula *gabacho*.

Tocant a la toponímia, R. Graves ens parla del Grand Puig, en comptes del Puig Major. Afirmar que el carrer del Conquistador s'anomenava fins fa poc Carrer dels Polls de Sant Domingo. Aquest carrer és realment el Carrer de la Victòria (16). Però on realment trobam una teoria ben original és en referir-se a l'etimologia de Valldemossa. Sobre aquest poble tan bell, del qual afirma —dit sia de passada— que era un cau de bruixeria i que es practicava encara quan ell la visità l'any 1929, llança la teoria següent, força peregrina: *The name Vall de Mosa («Valley of Moses») was perhaps due a monkish fancy. On the slope facing the Charterhouse, near the top, stands a tall limestone rock easily mistakable for a hero's statue. Not far below its feet lies a pile of rocks, wich look as though he had thrown them there. To the Carthusians this may have suggested Moses descending from Sinai in anger, after breaking the tables of the Law. Sobra el comentari a la fantasia de l'il·lustre escriptor.*

Podríem continuar comentant dates equivocades, dades errònies, teories dubtoses o almenys no comprovades, etc. però crec que no és necessari, ja que l'objectiu del treball present és sobradament demostrat. En aquest cas, el poeta, el creador, ha traït el crític. I el primer, hauria d'haver fet cas de les paraules del vell Horaci quan diu:

*Qui no sap de jugar, de les campestres
armes s'absté; l'indocte en la pilota
o en el disc o en el tronc, mirà els qui juguen;
no fos cosa que alcessin la rialla
les graderies insolents i impunes.*

MARIA CARME BOSCH

(14) Vegeu Gabriel Llompart, *El ángel-veleta de la Almudaina de Mallorca* (s. XIV), Separata de «Estudios Lulianos», T. XV, fas. 2-3, Palma de Mallorca, 1971.

(15) En R. Graves, que confessava haver-se fundat en Gabriel Alomar entre altres, hauria pogut fixar-se en les precisions que aquest fa a la nota lingüística de G. Sand seguint J. Tastu, en el llibre traduït i anotat per Pedro Estelrich, signades amb les inicials G.A.

(16) Diego Zaforteza y Musoles, *La Ciudad de Mallorca*, t. V, Palma de Mallorca, 1988, p. 73.

(16) Horaci, *Ars Poetica*, vv. 378 i ss., traducció de Mn. Ll. Riber.

Edicions

Disseny gràfic

**Publicitat
impresa**

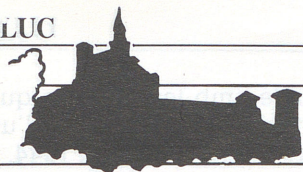
Fotocomposició

Tipografia / Offset

**taller gràfic
RAMON**

JAUME BALMES, 43 - TEL. 75 44 32 - 07004 PALMA DE MALLORCA

Viatgers Romàntics a Mallorca

Joaquim Rubió i Ors: dues estades a Mallorca i un epistolari sentimental

per Joan Mas i Vives

Per poc atentament que hàgiu llegit el *Viaje a la isla de Mallorca en el estío de 1845*, de Joan Cortada, us haureu adonat que hi ha un personatge que hi fa un paper important: Joaquim Rubió i Ors. En efecte, és l'amic barceloní amb qui Cortada es reuneix tot just arribat, el 20 de juliol, i que l'acompanya a diverses excursions per l'interior de l'Illa. Doncs bé, molta gent s'ha referit a aquest viatge i al seu autor, però ningú no ha intentat d'esbrinar què hi feia aquí l'autor de *Lo Gayter del Llobregat*, ni quines foren les seves relacions amb el món mallorquí. Tot i això es pot afirmar que, en el conjunt dels escriptors romàntics que ens visitaren en les dècades centrals del segle passat, ell fou el que deixà més profunda influència i el que, a diferència del mateix Cortada, per exemple, hi va mantenir uns lligams més constants.

De fet el 1845 no era el primer cop que Rubió es trobava a Mallorca. Ja feia cinc anys que havia lligat una estreta amistat amb Tomàs Aguiló i Forteza, i amb altres escriptors del seu cercle, el més important dels quals era, sens dubte, Josep Maria Quadrado. Precisament a conseqüència d'aquesta amistat va triar l'Illa com a refugi durant els avalots de final de la regència d'Espartero —la Jamància—, força violents l'estiu i tardor del 1843. Així, aprofitant que Tomàs Aguiló tornava d'una estada a Madrid, via Barcelona, tots dos van embarcar en el vapor el 12 d'agost de 1843 (1). Rubió es va hostatjar a casa del mateix Aguiló i no va retornar a Barcelona fins a mitjan octubre.

Durant aquests dos mesos, sembla que va aprofitar el temps. Sobretot va participar intensament en l'ambient literari que girava entorn d'Aguiló i Quadrado. En aquell moment a Palma les tertúlies dels joves escriptors romàntics estaven a la plena i Rubió, de caràcter extrovertit i rialler, sobretot amb els amics, hi havia de destacar ben aviat. Hom s'ha referit a la que es reunia en els salons aristocràtics de Josep Zaforteza, ell mateix tocat per les aficions literàries. N'hi havia d'altres, fins ara desconegudes del tot. Una de ben curiosa era la que s'anomenava *La Granuja*, els mateixos

Joaquim Rubió i Ors

components de la qual la qualificaven de societat «científico gastronómica». El seu segell era, efectivament, una granota amb una ensaimada, una botella de vi i una copa a la part superior i una cullera i una forquilla en aspa a la part inferior. Òbviament hi predominava el caràcter humorístic, i en una acta del 3 de gener de 1844 es dirigeix així a Rubió:

«M(uy) I(lustrísimo) Consocio en MANGIA-MELLE: recibida la felicitación de V(uestra) Granujencia, y leida en el CASSOTTO DEI BURATINI como denominamos ahora el Salon de secciones en que V(uestra) Granujidad tuvo el alto honor de ser admitido: hemos conferenciado y determinado en pleno Consejo

(1) Ho conta el mateix Joaquim Rubió en una carta, datada aquest mateix dia i dirigida a la poetessa Josepa Massanés, avui conservada a la Biblioteca-Museu Balaguer de Vilanova i la Geltrú (ms. 910).

comunicar á V. G. el estado de progreso de nuestra sublime, altisonante é impermeable institucion» (2).

Avesats als rostres estirats i celluts que els pocs retrats contemporanis ens han transmès, és gratificant poder documentar aquest vessant més espontani i a'gre de la joventut de l'època.

Tanmateix la tertúlia que impressionà més favorablement Rubió va esser una altra de caràcter més íntim. Es reunia a casa de Caterina Oliver i Miralles. Aquesta dama, que regentava una escola de nines, tenia una gran sensibilitat literària i fins i tot va arribar a escriure algun poema de to sentimental. Durant les vetllades, acollia a casa seva, al carrer del Forn de la Glòria, alguns «tertulians», entre ells Aguiló, que sovint hi llegia les seves obres, tan desesperançades, davant un «públic» femení si fa no fa selecte. Rubió es degué sentir força atret per aquella mallorquina i quan retornà a Barcelona inicià amb ella una interessant correspondència, fins avui del tot desconeguda (3).

L'impacte de l'Illa, tal com l'havien estereotipada ja d'altres viatgers romàntics, hi ocupa un lloc destacat. Fixau-vos, per exemple, com evoca, un any després, en carta del 23-24 d'agost de 1844, les excursions que havia fet per l'interior:

«Hace dos dias, querida Catalina que vivo de recuerdos. Hoy hace un año que estaba en Soller; ayer lo cumplia de mi paseo por Vall-de-Mosa, Hermitans y Dea. Con que placer traigo á mi memoria esos sitios pintorescos y las menores circunstancias de aquella expedicion artistica! Para el que se place en sensaciones tranquilas y en la contemplacions de las bellezas naturales, hay pocos paises como esa isla. Cada dia de este mes que pasa es el cumpleaños de una sensacion nueva (...) El recuerdo de las cuevas de Artá por ejemplo durará en mi mientras exista, puesto que no puedo olvidar que al sentir la grandiosa impresion que causan hubiera repentinamente creido en Dios si por desgracia hubiese entrado en ella sin creencias».

Curiosament, la contemplació de les coves d'Artà produeix una semblant manifestació de religiositat en el llibre de Cortada (4). Això demostra que Rubió segurament hi va tenir més participació de la que hom normalment creu.

L'epistolari, però, no només és valuós per les referències a Mallorca que conté, sinó també pel to de confiança íntima que a poc a poc prenen les cartes. Això ens permet de conèixer, des d'una perspectiva sovint difícil de documentar, les il·lusions i el neguit del poeta. En efecte, Rubió tracta els temes més diversos amb un to expansiu i sincer, la qual cosa demostra el grau de confiança que es tenien tots dos corresponents. Li envia sovint poemes, perquè sigui ella la primera a jutjar-los; li comenta els actes socials en els quals ell pren part; la fa participar en els seus projectes, etc. Sobretot es

mostra especialment sensible amb les dissorts que sotraguejaren la vida de Caterina: primer la mort d'un cosí seu, sacerdot, a Felanitx el 31 de març de 1844, a causa de l'accident de l'enfonsament de la murada del cementiri vell durant la processó del Via Crucis que va matar 424 persones; després la de la germana, Miquela, la tardor del mateix any. En aquest darrer cas, li envia el poema *El lirio y el ciprés*: «Se la ofrezco á V. —diu— solo como un recuerdo de mi amistad, y cual una modesta flor que arrojo al vacío que ha dejado en su corazon la muerte de su hermana». En el poema dialoguen un xiprer i un lliri. Vegeu-ne l'estrofa final:

*Y el ciprés: «Hermano tierno,
Negro es el manto que visto
Y largo el tiempo que existo
Porque el dolor es eterno
Y el árbol soy del dolor!»
Y el lirio al ciprés: «Hermano,
Como la espuma de un lago
Brillo un momento y me apago
Porque el placer es liviano
Y soy del placer la flor!»*

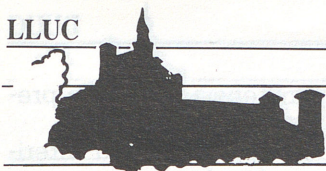
No és cap gran cosa, però deixa constància d'un tòpic ben romàntic. No és el primer cop que això ocorre. Ben aviat les cartes s'amaren d'enyor, i per expressar-lo Rubió també emprà els recursos més extremats de la imageria romàntica. Escrigué el 7 de juny de 1845:

«Con que el recuerdo de tu pobre amigo se cruza en tu corazón con los grandes sentimientos de poesia que despierta en él el espectáculo de las borascas, la presencia de esos momentos solemnes en que el hombre, a pesar de ser tan grande, se encuentra tan pequeño ante la grandeza de Dios y de sus obras? Tambien yo en los instantes en que gozo mas como poeta, me acuerdo de la amiga de quien me separa tanto espacio de mar, y siento no poder partir con ella aquellos goces, ora haciendole admirar los terribles temporales, el cielo azulado, los matices de las nubes, las brillantes puestas del sol, el alfombrado de los campos, entre las obras de Dios; ora los milagros de la industria, los edificios suntuosos, los monumentos de las bellas artes, entre las obras de los hombres. Cuantas y cuantas veces al hallarnos en uno de esos instantes de tristeza sin causa ó con ella, en que es tan grato el llorar y en que se encuentra un placer en el mismo sufrir-

(2) L'acta, de la qual forma part el segell que publicam com a il·lustració, és a l'arxiu Rubió. Ja fa anys que me la va deixar veure el Dr. Jordi Rubió i Balaguer, nét de Joaquim Rubió i Ors.

(3) Formen un conjunt de 97 cartes, datades entre el 8 de novembre de 1843 i el 29 de juliol de 1854. Pertanyien a don Francesc Salvà i Cerdà, parent llunyà de Caterina Oliver. El 12 de juny de 1968 les donà a la Societat Arqueològica Lul·liana, on es conserven en l'actualitat.

(4) Utilitz la reedició de R.O.D.A., Palma, 1948, pàg. 124.

Viatgers Romàntics a Mallorca

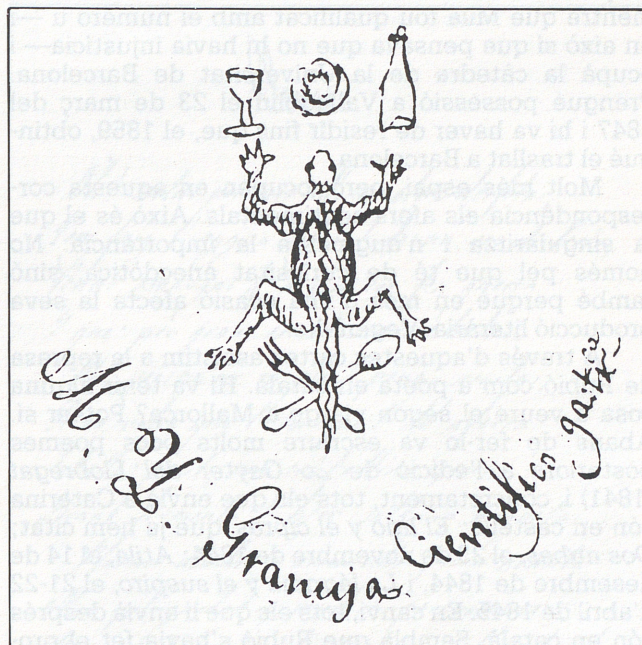
miento, he pensado que hubiera podido endulzarlos estando á tu lado, y entre-gándonos á esas conversaciones íntimas, mas dulces tal vez que las del amor, porque son mas puras y mas sublimes».

Aquest fragment forma part de la darrera carta que va escriure a Caterina abans de la seva segona estada a Mallorca. Per justificar-la va tornar a utilitzar una excusa diguem-ne política: ell, en representació del seu barri, havia estat nomenat comissionat per supervisar un reemplaç dels quintos del 1845. Per diverses raons es va veure enfrontat amb l'autoritat militar i aquella li aconsellà que, si hi havia aldarulls, era millor que no es trobàs a Catalunya la setmana del sorteig, primera de juliol. Rubió, que tanmateix tenia la pensada de venir «por via de solaz y holganza» va aprofitar l'ocasió (5). Va partir el 5 de juliol i, com diu Cortada, va tornar embarcar cap a Barcelona el 20 d'agost (6).

També pel *Viaje*, de Cortada, sabem quines foren les excursions que feren junts. Primer l'acompanyà a Son Berga, possessió de Josep Zaforteza, a Establiments, on varen anar el 25 de juliol; després els tornam a trobar en el periple més llarg que descriu el *Viaje*, visitant Algaida, Montuïri, Manacor, Sant Llorenç, Artà, Alcúdia, Pollença, Lluc, Sóller, Deià, Valldemossa i tornada a Palma, tot fet d'una tirada entre el 5 i el 13 d'agost; encara, el 14 i 15 varen anar a Santa Maria i a Alaró. En aquest darrer poble Rubió es reuní amb un amic mallorquí, possiblement T. Aguiló, i se separà de Cortada, tal vegada per anar a S'Hort d'Avall, la possessió que Aguiló tenia a Puigpunyent.

Al marge d'aquest dens itinerari, Rubió encara va tenir temps de fer llargues passejades pels voltants de Palma, acompanyat de Caterina. I succeí el que havia de succeir: tots dos s'enamoraren, si abans ja no n'estaven. Les primeres cartes posteriors al viatge no permeten cap altra interpretació. Tanmateix uns amors impossibles. Tots dos acceptaren que el seny s'imposàs a la rauxa. Caterina tenia obligacions familiars que la lligaven a Palma: els pares vells, l'educació dels fills de la seva germana morta...; Rubió tampoc no volia sacrificar el seu món barceloní. «Ay Catalina; que no seas tu catalana ó que no hubiese nacido yo mallorquin!», exclama el 4 d'octubre; i el 31 torna a fer ús del tòpic de les tempestes:

«En este momento que dan las diez y media de la noche y en que una tempestad que se va acercando hace oír á lo lejos sus pavorosos truenos estoy unido á tí por los mas vivos recuerdos, y solo me falta oír tu voz ó sentir en mi mano el calor de la tuya para creer que estoy á tu lado. No quiere decir esto que no piense en tí á todas horas; pero hay momentos, amada

La Granuja, «Sociedad científico-gastronómica»

mia, en que el pensamiento parece que se olvida de todo para no fijarse mas que en un objeto querido, y el mio esta en este instante en uno de esos dulces periodos».

S'hagueren de conformar amb aquestes confidències a distància, ja que Rubió no havia de tornar a Mallorca fins molts anys després, i en unes circumstàncies ben diferents. La correspondència, però, es perllongà fins el 1854. Així els enamorats es convertiren ben aviat en dos íntims amics que s'ho explicaven tot, fins les coses més personals, i això fa que les cartes siguin un document preciosíssim per tal d'establir la biografia d'aquells anys del poeta català.

Ens assabentam, per exemple, dels avatars de la seva vida professional. Rubió, poc després de marxar de Mallorca, es plantejà la possibilitat de dedicar-se a l'ensenyament, sobretot quan començà a haver-hi rumors que s'havien de convocar oposicions a diverses càtedres d'universitats de l'estat. Així, tot seguit, procurà de reunir les condicions exigides per poder presentar-s'hi. El 30 de maig de 1846 comunicava a Caterina que ja havia obtingut la llicenciatura en lletres, i el 24 de juliol del mateix any, que estava a punt de fer el mateix amb el títol de regent de primera classe. Després vingueren les oposicions pròpiament dites, en què també participà el seu íntim amic Manuel Milà i Fontanals. El 4 de novem-

(5) Prenc aquestes dades d'una carta de Rubió a T. Aguiló, datada el 28 de juny de 1845, conservada també a l'Arqueològica.

(6) *Viatge*, citat, pàg. 237.

bre Rubió partí cap a Madrid on, a causa dels exercicis, residí poc més de quatre mesos. Finalment obtingué, un poc injustament a parer seu, la quarta plaça i fou destinat a la Universitat de Valladolid, mentre que Milà fou qualificat amb el número u —i en això sí que pensava que no hi havia injustícia— i ocupà la càtedra de la Universitat de Barcelona. Prengué possessió a Valladolid el 23 de març del 1847 i hi va haver de residir fins que, el 1859, obtingué el trasllat a Barcelona.

Molt més espai, però, ocupen en aquesta correspondència els afers sentimentals. Això és el que la singularitza i n'augmenta la importància. No només pel que té de curiositat anecdòtica, sinó també perquè en més d'una ocasió afecta la seva producció literària. Vegem-ho.

A través d'aquestes cartes assistim a la represa de Rubió com a poeta en català. Hi va tenir alguna cosa a veure el segon viatge a Mallorca? Potser sí. Abans de fer-lo va escriure molts pocs poemes posteriors a l'edició de *Lo Gayter del Llobregat* (1841) i, concretament, tots els que envià a Caterina són en castellà: *El lirio y el ciprés*, que ja hem citat; *Dos nubes*, el 23 de novembre de 1844; *Atila*, el 14 de desembre de 1844, i *La lágrima y el suspiro*, el 21-22 d'abril de 1845. En canvi, tots els que li envià després són en català. Sembla que Rubió s'havia fet el propòsit, també ell, de donar forma literària al seu viatge. Però, a diferència de Cortada, ho volia fer en vers, i usant tant el català com el castellà. Tanmateix el projecte es quedà només en dues composicions, *Alcudia*, en castellà, i *A la ermita de Miramar*, en català, totes dues finalment publicades com a apèndix del llibre del seu amic (7). A Caterina li trameté, el 4 d'octubre de 1845, només la segona. És, segons ell, el «primer testimonio de gratitud que dirijo á un país al cual tanto debo». Però el motiu paisatgístic mallorquí no tornà a aparèixer en la seva obra posterior.

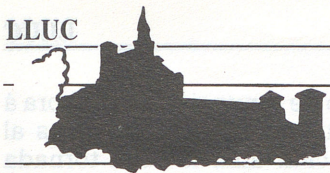
Després, el 10 de gener del 1846, li envià *Tristeza de una niña* tot comunicant-li que «Lo gayté ha descolgado su gayta; pero esta vez seran pocos los que lean sus versos, hasta que quizás los de un día á luz todos juntos». És un poemeta circumstancial que ens presenta una dama embadalida davant una nit estrellada i el desig del poeta d'enamorar-la. La carta no és massa explícita, però tanmateix Rubió confirma que «existe una niña cuya tristeza describo, pero creo no ser yo el objeto con que sueña». A continuació els poemes vingueren un poc a raig seguit: el 4 d'abril de 1846 incloïa la traducció de l'*Oda* d'Hugo que comença «Com es digna de tú, oh reyna de las bellas», i és datada el 2 de març; el 30 de maig la *Fantasia* «Gosem, diuhen ells», datada a l'abril, i en aquesta carta insistia en la idea «de hacer un nuevo tomo de poesias catalanas, ó cuando menos de reimprimir el que tengo publicado con algunas composiciones añadidas». El 1846, exactament el 24 de juliol, encara li trametia una traducció parcial del capítol IV del *Cantar de los Cantars*. La temàtica amorosa dóna unitat a aquests poemes, i fins i tot l'autor no s'està de dir, carta de l'onze de juliol, que per a ell «las poesias son pedazos del corazon del

poeta y hacen parte de su existencia». Però no precisa cap més dada.

Amb les oposicions s'obrí un parèntesi d'esterilitat creativa que durà aproximadament un any. Tanmateix, a les cartes de l'estiu del 1847, de vacances a Barcelona, tornà a insinuar els seus desigs de reeditar *Lo Gayter*, o de publicar un altre volum de poesies catalanes, i els anys següents els poemes sovintejaren entre les cartes. El 10 de febrer de 1848 li enviava la *Balada* «Brodant un mantell d'or», el 8 d'octubre *Desig*, i el 8 de gener de 1849 el sonet que comença «Oh! sortiu per mos ulls en plors desfetas», i que, segons ell, «no tiene más merito que el ser la espresion del estado de mi alma en el momento en que fue escrito». Malentesos, tristesa, desesperació són les constants d'aquests poemes que, si hem de creure el que Rubió diu per al sonet, són la transposició de la seva vida íntima. En la carta del 25 d'agost de 1849 explicava detingudament la història que s'hi amagava al darrera:

«unos amores desgraciados é imposibles de lograr son causa de ese mal estar que me atormenta. La muger á quien he amado con el delirio de un niño y el fuego y la pasion de un joven, la muger unica que he creido que podia hacerme feliz, la que ha despertado en mi corazon la sed de gloria y á la cual debo el poderoso esfuerzo que me ha colocado en la posición que ocupo, esa muger, á quien no me habia atrevido a declarar mi amor y con quien no me unia ningun compromisos al marchar á Madrid hace tres años, se casó, estando yo en las oposiciones, para dar gusto á su familia. Es inesplicable el sentimiento que causó en mi la noticia de su boda, en los momentos en que solo pensaba en ella, y en que la idea de poder ofrecerla un risueño porvenir me alentaba en la lucha literaria; pero el despecho venció los demas sentimientos, y me propuse olvidar si era posible a la que, sin pensarlo, me habia causado tanto mal. En esto llegó el verano de 47 y estando en Barcelona fuí á visitarla, como hubiera podido hacerlo con otra de mis amigas, y con ánimo resuelto de no dirigirla ni una reprension, ni una queja; pero ella se arrojó llorando en mis brazos, me confesó que me habia amado siempre en secreto, que solo conmigo hubiera podido ser feliz, y desde aquel dia dejamos de serlo ella y yo. Yo la amo con mas delirio cada dia, ella me ama con igual pasion, pero separados por una barrera inmensa, lo que hace la dicha de otros es un tormento atroz para nosotros. He aqui porque hace tres años veo deslizarse por delante de mi las mugeres mas hechicera, como si fueran heladas visiones y sin que

(7) CORTADA, *Viaje...*, citat, pàgs. 381-389.

Viatgers Romàntics a Mallorca

hagan palpitari mi corazon: he aqui porque no me encuentro bien en ninguna parte, corriendo siempre en pos de una dicha que no puedo hallar; he aqui porque no me mueven los deseos de una gloria que á nadie puedo ofrecer, y he aqui en fin el secreto de mi infelicidad. Y lo peor es que el estado de mi corazon no tiene remedio, y si le tiene le falta valor y resolucion para buscarlo».

La dama era Madrona Renart, una de les filles de l'arquitecte, poeta i comediògraf Francesc Renart i Arús. Rubió demanava a Caterina que cremàs la carta en haver-la llegida. Sortosament ella no ho va fer.

Els poemes que li envià durant els darrers anys són menys significatius. Així el 10 de març de 1850 li trametia tres traduccions, de Justin Kemmer, W. Müller i Víctor Hugo, respectivament, i el 18 de desembre de 1851 *Paraules de consol*, directament relacionat amb Caterina, ja que fou escrit com a condol per la mort del seu pare:

«Oh! grans son los dolores, amiga mia,
Ab que proba ton cor lo amor de Deu;
Brau lo torrent de penas que t'envia
Per veurer si es mes qu'ell fort lo lleny teu!».

Després ja només li trametrà *A una morera*, el 2 de maig de 1853, «una poesia que tiene dos años de fecha y que no tiene mas merito que el estar fundada en la verdad. Frente a mi gabinete (a Valladolid) hay una morera. Una tarde de otoño la vi llena de hojas, pero heló aquella noche como acostumbraba hacerlo en este pais, y al dia siguiente todas ellas alfombraban el suelo. Podia dejar de enternecerme, y mas al ver en su suerte un reflejo de la mia?»

Amb tot, la història de la Renart no va ésser l'únic afer que va motivar períodes depressius, o lleugerament depressius, a Rubió. A *una morera* segurament ja no s'hi refereix. A poc a poc va superar aquell tràngol i una altra dona va centrar la seva atenció. Era la seva cosina Elisea Lluch, amb qui finalment es casaria. El festeig, però, va presentar moltes dificultats. A la nostra correspondència, el primer cop que es transparenta l'interès per Elisea és durant l'estiu de 1850. Tanmateix Rubió topà amb l'oposició tenaç dels pares de la dama i, no tan tenaç, d'ella mateixa, que el 4 de setembre de 1852 encara lluitava amb «los recuerdos de otro amor». La situació va arribar a un punt que pareixia del tot irresoluble. Fins i tot l'estiu de 1853 Rubió va decidir quedar a Valladolid i no fer les vacances a Barcelona. Aleshores, inesperadament, potser gràcies a la intervenció de la poetessa Josepa Massanès, íntima amiga de Rubió —més d'una vegada la compara amb Caterina— i també dels Lluch, li arribà la notícia que tant havia desitjat: que els pares d'Elisea accedien

Doneto.

Oh! sortiu per mes alls en plors desfetats,
Com fuig l'aygua sobrant de un vas de lletia,
Penas amargas q' a mon cor fan guerra
I que per grans en ell veniu cobertas.

Oh! versauvos en plors penas secretas,
Si no valen que l'cor que l'oll aferra
Estalle prut, com cristallina gerra
Quant fermenta l'hier salta a miquetas.

Floran danch, i mem alls poix necessita
Ellen pit go-dat y mortich per revivir
Bangoré en aix plant obis que li mals afega.
Lo cor. e. com la flor que l'ol marchita,
Faig m'cala pot senza visadaa vivier,
Oh! reviviré aquell si ab plors no s'rega.

Jaquim Rubió

al matrimoni. A partir d'aquí es varen precipitar les coses: la universitat de Valladolid va concedir-li llicència per passar l'hivern a Barcelona; l'abril de 1854 va fer un viatge a Roma per tal d'aconseguir la dispensa eclesiàstica i el 24 de maig es varen realitzar les noces. Poc després, una vegada que Rubió va comunicar el casament a Caterina i que va agrair la felicitació que ella li havia tramès, la correspondència s'interrompé definitivament.

Només vull afegir que durant els anys 1851-1853 el poeta tornava a mostrar-se especialment enderiàt a fer una nova edició dels seus poemes catalans, i això coincidia amb una època especialment productiva des del punt de vista literari. Els poemes que envià a Caterina no foren molts, però l'exposició de les seves il·lusions és ben explícita a la correspondència. Diu el 18 de desembre de 1851:

«me ocupan por ahora una porcion de proyectos, que como tenga decision para realizarlos, me proporcionarán agradable

ocupacion para todo el invierno. Entre dichos proyectos ocupa el lugar preferente el de la revision de mi tomo impreso de poesias catalanas y el arreglo de otro, y su impresion en el proximo verano».

El treball, però no degué respondre a les previsions. Tanmateix, un any després, el 2 de gener de 1853, continuava amb un bon ritme d'escriptura:

«a fin de emplear algo la poca actividad que queda todavia á mi cabeza y á mi corazon, he vuelto a ocuparme con asiduidad de literatura y de poesia. En su consecuencia hace algun tiempo que concibo con mas facilidad que antes planes poeticos y que hasta siento alguna mayor facilidad en escribir; de suerte que como esta aumente, como creo que aumentará, no seria extraño (ojalá fuese así!) que volviese á pasar por un periodo de calma interior y de trabajo literario igual al que pasé desde el 38 al 41».

Precisament, però, quan es varen resoldre els seus problemes sentimentals, i es projectà el casament, canvia el to de les seves paraules. L'11 de març de 1954 escrivia a Caterina: «Tenia proyectado reimprimir el *Gayte* sumamente adicionada, pero esto mes ocasionaria gastos que al presente no

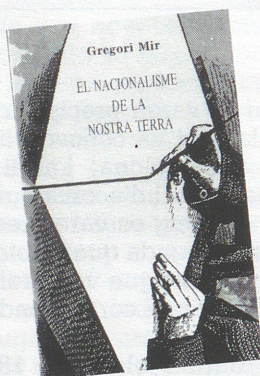
puedo hacer, y por lo tanto he renunciado por ahora á dicho proyecto». En efecte, no el publicaria fins al 1858, gairebé fent-lo coincidir amb la seva tornada definitiva a Barcelona. En aquesta edició hi ha tots els poemes que hem trobat aquí, excepte la traducció del capítol IV del *Càntic dels Càntics*, i d'altres, prou nombrosos, datats durant aquests anys.

Cinquanta anys després, el 1902, Antoni Rubió i Lluch, fill de Joaquim Rubió i Ors, es referí als poemes d'aquesta època del seu pare i considerà que «aquestas composicions son las més vibrants i sugestivas de la seva llarga vida poètica» (8). Potser tenia raó. Tanmateix no ens va dir res de Caterina i ens va amagar, sota al·lusions massa vetllades, la història de la Madrona Renart i les dificultats de les relacions inicials amb Elisea Lluch. Pels seus lligams familiars tenia dret a fer-ho. He cregut, però, que ara ja havia arribat l'hora de fer aquestes revelacions sense que ningú no les pogués malinterpretar. Ens poden ajudar a entendre el sentit d'aquells versos.

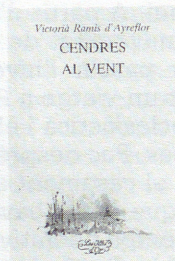
JOAN MAS I VIVES

(8) Pròlech a Joaquim RUBÍO I ORS, *Lo Gayter del Llobregat*. Edició poliglota, volum IV, Barcelona, 1902, pàg. XLVI.

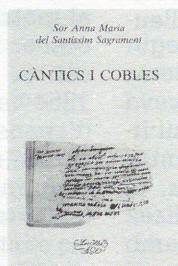
DARRERES NOVETATS DE L'EDITORIAL MOLL

Gregori Mir, *El nacionalisme de «La Nostra Terra»*.

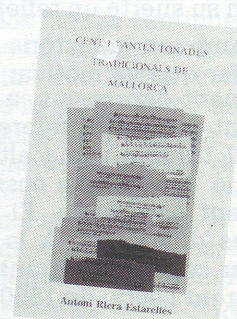
Victòria Ramis d'Ayreflor, *Cendres al vent*. Biblioteca «Les Illes d'Or», 145.

Sor Anna Maria del Santíssim Sagrament, *Càntics i cobles*. Biblioteca «Les Illes d'Or», 146.

Sussí Morell, *Ara que ja no és amb mi*.

Antoni Riera Estarells, *Cent i tantes tonades tradicionals de Mallorca*.

editorial
MOLL

Torre de l'Amor, 4. Palma de Mallorca

Sor Anna Maria del Santíssim Sagrament

Presentació de «Càntics i Cobles»

per Josep M. Llompart

M'haureu de permetre que, com a punt de partida a les consideracions que tot seguit exposaré, repeteixi unes paraules que vaig pronunciar aviat farà dos anys amb motiu de les festes d'aquesta vila: «Tres moment estelars (de la història cultural de Valldemossa) —vaig dir aleshores— són ocupats per figures femenines: una monja canonessa agustina, una monja dominica i una mena de monja laica o monja a l'enrevés (o per ventura ben a l'endret, perquè no hem d'oblidar que va exercir de germaneta de la caritat amb el seu malalt)». I a devora les figures de Santa Catalina Tomàs, de sor Anna Maria del Santíssim Sagrament i de la senyora baronessa de Dudevant, nada Aurora Dupin i més coneguda pel nom de George Sand, hi afegia encara, ni que fos esmentant-la sols de passada, la silueta torbadora de Catalina Homar. Quatre dones, tres d'elles valldemossines de naixença, i una quarta, valldemossina emèrita, puix que, si no va néixer a Valldemossa, a Valldemossa deixà un solc profund d'escàndol, seguit d'un altre solc no menys profund de prestigi, traduït en una ben retent i ben legítima font d'ingressos. Quatre dones que si alguna cosa tenen en comú, potser aquesta cosa consisteix a haver-se lliurat a una apassionada experiència mística; una mística del tot enlairada i ortodoxa en el cas de la santa popular i en el de la religiosa lletraferida, la mística del més pur liberalisme romàntic en el cas de la viatgera forana, i potser la mística de la seducció en el cas de Catalina Homar. Fóra temptador escriure un text que es titulàs «Dones de Valldemossa». Em plau sotmetre aquesta temptació, a tall de suggerència, al subtil antropòleg autor del llibre *Valldemossa, l'amor i la cuina*.

En aquella ocasió a la qual m'he referit, vaig retre un homenatge humil a la santa, tot fent esment de la seva vàlua com a «escriptora» —i pos el mot «escriptora» entre cometes, perquè la seva obra «literària» (i pos també «literària» entre cometes) es redueix a dues cartes més aviat breus— i com a persona essencialment fidel a ella mateixa, a la pròpia vocació i al país propi. Ara caldrà ajuntar a aquell homenatge un bell esperit germà del de sor Tomassa en l'experiència mística i en l'horitzó pagès al qual s'obriren els seus ulls. Hi vaig fer aleshores al·lusió,

Retrat de Sor Anna Maria que presidí la presentació del llibre a la Cartoixa de Valldemossa (13 de gener de 1989). Foto: Nicolau Tous

dient de passada que es tractava d'una figura de la nostra història literària que calia recuperar amb urgència. No em pensava que el meu toc d'atenció trobàs eco tan de pressa, perquè per sort aquesta recuperació urgent ja és un fet, gràcies a la diligència del Dr. Sebastià Trias Mercant, responsable de l'edició que avui tenc l'honor de presentar.

Sor Anna Maria del Santíssim Sagrament, religiosa dominica del convent de Santa Catalina de Sena, a Palma, coneguda en el segle amb el nom de Margalida Beneta Mas i Pujol, va néixer a Valldemossa, a les cases avui anomenades de Can Costa l'any 1649, i la seva vida abastà tota la segona meitat del segle XVII, puix que va morir, amb el segle, l'any 1700. Un testimoni coetani afirma que com que era hermosa, ben disposta i de bona casa, amb dot com-

petent, va tenir molts enamorats, és a dir molts pretendents; la vocació personal, emperò, la conduí cap a un destí de montja malaltissa, consumida, i alhora animada, per una devoradora flama interior.

En la vida i sens dubte en l'obra literària de l'escriptora valldemossina —i en aquest cas sí que podem prescindir de les cometes en els mots *literària* i *escriptora*— va influir sens dubte d'una manera decisiva un personatge que, tot i que ha arribat fins a nosaltres reduït només a una ombra, ofereix un perfil molt interessant. Es tracta del Dr. Gabriel Mesquida, canonge ardiaca de la Seu de Mallorca, director espiritual i confés de sor Anna. El Dr. Mesquida, que devia posseir una intel·ligència ben aguda i una sensibilitat prou fina, va ser qui va portar al Convent de Santa Catalina de Sena el *Blanquerna* lul·lià i qui va empènyer la nostra dominica a realitzar una vocació d'escriptora de la qual ella mateixa no era gens conscient. I no sols no n'era conscient sinó que, com Santa Teresa de Jesús, experimentava, ploma en mà davant el paper en blanc, un vertader pànic cap a l'escriptura, convençuda com estava d'esser incapaç d'expressar per escrit les seves experiències espirituals, tal com li manava el confés i —ella almenys així ho creia— li ordenava el seu Amat celestial. Precisament aquest problema diguem-ne «professional» dóna lloc a algunes de les pàgines més vives, emotives i belles —amb alguna espurna de bellesa expressiva ben lul·liana— de l'obra de sor Anna Maria:

«Jo tenia una gran pena —diu—, i considerava que no sé escriure ni tinc discreció per poder-ne desempenyar, i aquestos pensaments me pesaven molt en lo interior i mon Amat me respongué a los pensaments i me digué:

—Tu tens gran pena i molt de cuidado, perquè no saps escriure; jo ho vull així; tu fes lo que podràs, i lo demés deixa-ho per mi, que jo ho posaré bé i a mon gust.

I mostrava'm tenir un grandíssim contento; en tant, que me digué més:

—Tant a mon gust és, que escrigues, que si no hi havia tinter ne faria del meu cor; que si no hi havia tinta, ne faria de la mia sang; i així no tingues pena de lo que a mi me dóna tant de gust.

I aquestes paraules que ell me deia, eren saietes qui em penetraven el cor, i deixaren-me molt admirada i rendida, que no podia dir altra cosa sinó que se fassa la sua santíssima voluntat; i alabar la sua infinita providència i los seus secrets, com veig unes coses tan grans, que no se pot dir altra cosa sinó que són obres sues».

El record de Teresa d'Àvila és en aquest punt indefugible. Totes dues religioses reflecteixen les actituds de la gran tradició mística hispana mitjançant un llenguatge i unes formes expressives terrals, senzilles i populars. Hi ha, emperò —no cal amagar-

ho—, una diferència profunda: així com santa Teresa se situa dins el context daurat d'una llengua i d'una literatura en expansió i en un període estel·lar del seu desenvolupament, sor Anna Maria pertany al context decadent d'una llengua en recessió i d'una literatura col·locada en un nivell degradat i modestíssim. La nostra escriptora va haver de lluitar certament amb els problemes que li oferia una llengua que havia perdut els seus models propis. És prou comparar la prosa de sor Anna Maria amb la que un segle abans havia usat sor Tomassa, tan planera també, però alhora tan pura i tan profundament elegant, perquè ens adonem de com havia avançat el procés de corrupció i de desintegració del registre literari de la llengua catalana. El professor Pere Rosselló i Bover ha escrit per a l'edició que presentam un breu estudi admirable, en el qual no pretén «fer l'anàlisi de la llengua usada per sor Anna Maria», però sí donar al lector unes pautes per tal d'explicar i emmarcar l'opció lingüística de l'autora dins la història de la llengua catalana», «En resum —conclou Pere Rosselló— la llengua usada per sor Anna Maria del Santíssim Sagrament respon a una situació social del català caracteritzada pels prejudicis i l'absència d'un model propi de llengua literària».

Tot i així, no hi ha dubte que la monja valldemossina mereix el títol de clàssic de la nostra literatura i que és una de les poques figures que, dins aquell context tan minso, brillen amb llum pura i ben pròpia. El Dr. Trias Mercant sintetitza amb termes encertats i precisos el sentit essencial de l'art literari de sor Anna. «En la seva obra —diu— juguen només tres tipus d'elements literaris, perfectament assimilables per qualsevol persona dedicada a la vida espiritual, com ho és una religiosa de clausura: les impressions acurades, personals i íntimes, sobre l'amor a Déu; una hermenèutica subjectiva, sense referències bibliogràfiques, del *Llibre d'Amic e Amat*; un conjunt de cites bíbliques —salmes i lectures breus o textos evangèlics i de Sant Pau— tretes del llibre de resos. I aquests elements es conjuguen, a més a més, amb un estil popular i planer».

La introducció de Sebastià Trias que serveix de pòrtic als textos de sor Anna Maria, és en realitat un esplèndid i minuciós estudi que posa de manifest els profunds coneixements de l'autor de la *Història del pensament a Mallorca*, una obra en la qual ja va exposar amb agudesia els trets essencials de l'ideari místic de la religiosa valldemossina, assenyalant els punts de contacte d'aquest ideari amb el «quietisme» de Miguel de Molinos i remarcant també les divergències que el separen d'ell. A la introducció a *Càntics i cobles* insisteix en aquest tema, precisant que «la doctrina de sor Anna suposa un quietisme dèbil (...) Sor Anna insisteix repetidament en el «fassa's la vostra santíssima voluntat» i en un «jo vull espines, jo vull claus, jo vull creu; al fin jo vull patir pel vostre amor». En definitiva, *solitud* i *unió íntima* (...) La solitud i la unió no són sinó la *quietud* (...) Aquest quietisme no significa, malgrat tot, un nihilisme total. En aquest sentit la nostra monja s'a-

llunya del molinisme i s'integra en la tradició mística espanyola. Àdhuc en els braços de l'Amat com en una mort mística, pensa sor Anna en el proïsme i desita a tos el bé, la pau i aconseguir de la «terra un paradís... un cel».

L'obra de sor Anna Maria del Santíssim Sagrament, estimulada amb habilitat exquisida pel Dr. Mesquida i motivada per la lectura del *Llibre d'Amic e Amat* de Ramon Llull, reuneix, sota el títol de *Exposició de los Càntics del D. Illm. i Màrtir de Cristo el B. Ramon Llull*, materials diversos, elaborats entre 1687 i 1692, singularment la descripció d'experiències místiques personals de l'autora i els comentaris doctrinals de diferents versicles de l'obra lul·liana. La selecció del professor Trias conté, de tos aquests materials, els més eficaços per presentar l'art literari i el pensament de sor Anna al lector d'avui. A *Càntics i cobles* hi són representades, efectivament, les parts narratives, els comentaris i els fragments versificats, en incloure totes les introduccions, els comentaris als càntics 45, 46 i 47, que són els primers que l'autora va escriure, i totes les parts versificades que inclou l'obra.

El Dr. Sebastià Trias Mercant, de ben arrelada avior valldemossina emparentada amb els Mas de la Torre i, per tant, amb la branca a la qual va pertànyer Margalida Beneta Mas i Pujol, ha retut a la nostra cultura, oferint aquesta selecció de l'obra de sor Anna Maria del Santíssim Sagrament, un servei inestimable. Ha recuperat un clàssic de les nostres lletres posant-lo a l'abast dels lectors contemporanis. S'ha fet, doncs, ben mereixedor del nostre ho-

Josep M.ª Llompart llegint aquesta presentació a la Cartoixa
Foto: Joan Cabot

menatge i de la nostra gratitud. Com els mereix també, per haver fet possible amb el seu mecenatge aquesta edició, l'Ajuntament de Valldemossa.

JOSEP M. LLOMPART

SUBSCRIVIU-VOS A LA REVISTA LLUC

LLUC

**Bolletí
de
subscripció**

NOM

DIRECCIÓ

POBLACIÓ

es fa subscriptor de la revista **LLUC** per l'any 1989. Pagarà l'import (1.500 ptes.) (estranger 1.700 ptes.) per 6 números

.....enviant un gir postal o taló barrat

.....per un rebut domiciliat a Banc o Caixa

Marcau amb una X la forma de pagament que us interessi.

Retallau i enviau aquest bolletí de subscripció a **LLUC, apartat de correus 619, 07080 Palma de Mallorca**, i rebreu puntualment al vostre domicili la nostra publicació bimestral.

X Edició dels «Concerts de Pasqua de Menorca»

organitzats per la Fundació Caixa de Pensions

La Fundació Caixa de Pensions, com ve essent tradicional, col·labora en les solemnes commemoracions de la Pasqua a Menorca amb la celebració d'una sèrie de concerts sacres a tots els municipis de l'Illa.

Enguany es podrà assistir a la desena convocatòria d'aquestes audicions musicals que ja són una part integrant de les manifestacions religioses i culturals més importants d'aquest poble.

Els concerts són interpretats per la Capella Davidica de la Catedral de Ciutadella de Menorca, acompanyada de l'Orquestra Filharmònica de l'Ateneu de Maó.

El programa que es presenta enguany és compost pel *Miserere* de B. Andreu, el *Coral 10*

de la *Cantata 147* de J. S. Bach, la *Missa Solemne de Sta. Cecília* de Ch. Gounod i el *Al·leluia d'El Messies* de J. F. Häendel. Cal destacar la presentació, com a rigorosa estrena a Menorca, de la *Missa Solemne de Sta. Cecília* de l'autor francès Ch. Gounod, composta l'any 1855 en honor d'aquesta santa, patrona dels músics.

Els concerts començaran el dia 16 de març a l'Església Parroquial de Sant Bartomeu de Ferreries, contunant dia 18 de març a l'Església Parroquial d'Es Mercadal, dia 21 de març a l'Església Parroquial d'Alaior, dia 25 de març a la Catedral de Ciutadella de Menorca, dia 30 de març a l'Església de Sta. Maria de Maó i dies 1 i 2 d'abril a les Esglésies Parroquials de Sant Lluís i Es Castell respectivament.

L'ESGLÉSIA NOSTRA

Inculturació de l'Església a Mallorca

Dues notes bibliogràfiques

per Josep Amengual i Batle, m.SS.CC.

Ja fa estona que m'urgia la necessitat de presentar el darrer llibre de Mn. Pere Xamena, redactat en col·laboració del Sr. Francesc Riera. Entre tant, dins la producció del llibre religiós hi ha hagut una novetat, des de diversos caires, obra del franciscà Llorenç Garí. Avui voldria fer un petit comentari, mentre exprés el meu desig que altres de més entesos presentin els escrits de teologia i de recerca bíblica que han produït els que, amb tota propietat, són experts entre nosaltres i que en català intenten normalitzar l'expressió teològica de la nostra església. Caldria comentar les obres de Mn. Bartomeu Bennàssar, de Mn. Teodor Suau, algunes biografies populars, etc.

REGRESSIÓ CULTURAL A LA NOSTRA ESGLÉSIA?

Aquesta incipient producció coincideix amb un moment de greu regressió; hom té la impressió que, tret d'algunes excepcions, les institucions de l'església de Mallorca han perdut la iniciativa que les féu avançar-se a moltes altres, particularment a les polítiques, en allò que pertany al secular patrimoni cultural de Mallorca. Sembla que hem entrat dins els paranyes dels complexos i que un mimetisme del neocentralisme polític comença a convèncer una part dels representants de la nostra església. Hom

creuria que s'obre camí una concepció pastoral que oblida allò que és l'església local i les seves característiques.

Es prou clar que els detentors del poder, els seus teòrics i certs ideòlegs, alguns d'ells conegut fustigador de bisbes i cristians oberts durant el darrer franquisme, quan parlen per la ràdio —també a la de l'església— o publiquen a la premsa de Mallorca, amb subtilitat intoxiquen l'opinió pública, tot servint-se de conceptes suposadament altruistes i universalistes, i posen al compte dels pobles no castellans les dificultats de la convivència dins l'estat espanyol, quan en realitat la font dels mals es troba en el fet que l'estat, no els pobles, qualssevol aquests sien, envaeix espais que són la pàtria dels pobles no castellans i hi imposa una cultura aliena. És la mentalitat imperial dels poders de l'estat espanyol que pressiona mitjançant els mecanismes de poder immensos perquè, molt a contracor, hi hagi nacionalismes, que són l'autèntica defensa de la democràcia i del progrés fonamental en la tolerància, la convivència dels pobles i no en la submissió ni en la renúncia. Per aquesta via ens fan allargar injustament l'època de la resistència, la qual cosa significa lluitar per valors tan elementals com el de la pervivència com a col·lectivitat històricament reconeguda. Tot això fa que hàgim de consumir energies, temps i mitjans que podrien posar-se al servei de projectes urgents per a donar qualitat a la vida del

PUBLICACIONS DEL SANTUARI DE LLUC

IIIª CORONA POÈTICA A LA MARE DE DÉU DE LLUC

Diversos autors, pp. 134, 21'5 x 14 cm. PVP 700 ptes.

POBLE - ESGLÉSIA LOCAL. VINT ANYS DE POSTCONCILI A MALLORCA Josep Amengual i Batle, pp. 280, 21 x 13'5 cm. PVP 1.100 ptes.

IVª CORONA POÈTICA A LA MARE DE DÉU DE LLUC

Diversos autors, pp. 146, 21 x 13'5 cm. PVP 1.000 ptes.

NOVES GLOSES POPULARS A LA MARE DE DÉU DE LLUC
Diversos autors, pp. 42, 21 x 13'5 cm. PVP 300 ptes.

LES LLEGENDES DE LES TERRES DE LLUC

Gabriel Janer Manilla, pp. 58, 24 x 16'5 cm. PVP 450 ptes.

POEMA DE L'AVE MARIA

Miquel Gayà, pp. 22, 21 x 13'5 cm. PVP 200 ptes.

MANUAL DEL PELEGRÍ (ANY DE LLUC 1884-1984) (història, salms, música...) Comissió de Celebració i Pregària, pp. 128, 15 x 11 cm. PVP 150 ptes.

MARIA, MARE I MODEL

Teodor Úbeda, bisbe de Mallorca, pp. 102, 21'5 x 16 cm. PVP 300 ptes. (També hi ha edició en castellà).

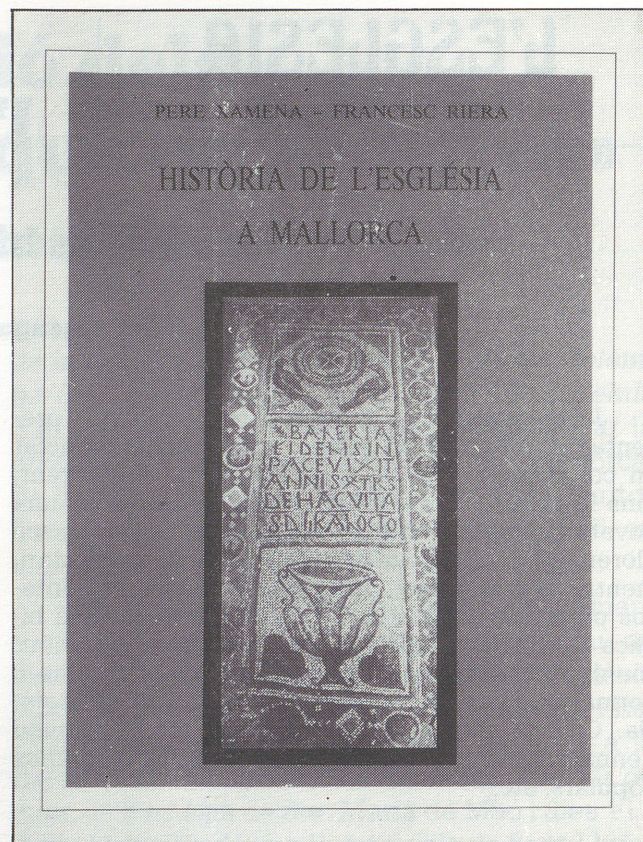
BREVE HISTORIA DEL SANTUARIO DE NTRA. SRA. DE LLUC
Gaspar Munar Oliver, pp. 56, 24 x 17 cm. PVP 250 ptes.

EL HERMANO BARTOLOME SUSAMA

Lorenzo Rotger, pp. 136, 17 x 12 cm. PVP 50 ptes.

poble de Mallorca. Sembla mentida que els poders públics, dins una societat que es proclama democràtica, obliguin tants de ciutadans a defensar-se en allò que prové del simple fet tan humà com és tenir uns pares i una terra. És una de tantes maneres amb què la regressió es ven com a progrés. Mai una societat serà progressista si restringeix els drets elementals dels seus ciutadans, o si manté uns mitjans escolars i de comunicació que els entebanin i desmemoritzin. Tota opció centralista de l'estat espanyol pot ser justificada amb uns vots, fins i tot mallorquins. Hom pot posar en marxa els mecanismes de les majories, i mai ens hauríem de servir d'altres, per aconseguir arraconar més la nostra llengua i per afeblir el control del nostre territori. Però qui s'aprofitàs d'aquesta feblesa hauria de reflexionar que entre els instruments històrics que utilitzaria a favor seu hi hem de comptar més d'un segle d'imposició de la cultura castellana pels Borbons absolutistes, un segle de jacobinisme i, molt particularment, dues dictadures. Dins la marxa de la humanitat cap a un futur de tots, a nosaltres, el poder estatal ens ha fet recomençar la correguda amb desavantatge, i no és ètic que hom mostri com a democràtic fer-nos patir sense restaurar el país amb una escola, un funcionariat, i uns mitjans de comunicació que accelerin el recobriment d'un procés que es va interrompre fa estona. La nostra autonomia ha començat amb una greu anèmia i, són massa freqüents els signes de raquitisme que es donen des del poder, perquè puguem besllumar un tractament igual o, almenys, d'alguna manera comparable al que reben els pobles de cultura castellana. Si aquestes fossin les mostres de respecte i simpatia pels pobles que tenen els governants de l'estat, això voldria dir que som davant un greu perill. A nosaltres, dins aquest estat, se'ns ha segrestat la història. Un poble sense història és un poble destinat a prostituir-se. I, partint de meres formalitats democràtiques, que obliden les arrels històriques de la situació actual, hom pot menar-nos a fer-nos renunciar del nostre propi patrimoni, perquè cada cop és més costós conservar-lo i projectar-lo cap a un futur digne. Els pobles tenen uns drets que són anteriors a tota votació, com són els que els constitueixen com a tal. I a nosaltres la història ens ha posat davant un futur difícil de reconstruir, perquè són segles i dictadures les que ens han combatut, encara que no vençut. La resistència i la fidelitat del poble de Mallorca ha estat molt superior a la força i a la desinformació a la qual ha estat sotmès, fins i tot amb els nostres diners i amb les nostres prestacions personals. Per això seria èticament inconcebible que hom jugàs amb nosaltres amb buides formalitats democràtiques, perquè seria fer-nos creure que partim amb igualtat d'oportunitats, quan duim segles d'enriment, i simplement per defalliment nostre.

Per tot això, el poder que exerceixen els partits centralistes faria molt millor no ingerir-se en la cultura ni en els mitjans de comunicació dels pobles hispànics, i com a contrapartida s'hauria d'afanyar a

fer més justícia dins regions riques, però que secularment produeixen emigració. Mai no compartiré l'hostilitat que s'ha generat contra els forasters. M'humilia com a persona humana i em fa entrar dins la mala consciència de la culpabilitat col·lectiva d'ofendre els que Déu ha criat i Crist ha redimit amb una mateixa sang. Públicament i en privat hom fa estona que ha advertit el perill d'ulsteritzar la nostra terra, precisament amb l'aggravant de ser una illa. Per altra banda, és vergonyós que encara hi hagi tant de desordre social als països del migjorn de la península i tanta d'especulació dins el neoliberalisme econòmic imperant a ca nostra. Les víctimes són tants de treballadors, que vénen a Mallorca amb contractes temporals i, ben prest, es troben tirats al carrer. La nostra església ha crescut en programes i accions a favor dels immigrants, si bé un projecte articulat amb visió global sembla mancar; però la mateixa església recula cada dia en la tasca de preparar la seva respectuosa i eficaç integració cultural i civil, de manera que el problema de l'enfrontament entre les dues comunitats lingüístiques s'agreuja, i s'ajorna l'exercici de la reconciliació i de la convivència, que ha de descartar les formes de la invasió i de la pressió. I aquí hi entra de ple la tasca de l'Església.

QUINA ÉS LA LLENGUA DE L'ESGLÉSIA DE MALLORCA?

Són lluny ja els dies de les progressistes con-

clusions de la Setmana de Pastoral Urbana de 1976, i els dels textos oficials que preparaven la consciència dels ciutadans per a promoure l'autonomia. Aquesta era una senzilla pedagogia que, d'alguna manera, hauria pogut compensar decennis de repressió i segles de lluita contra el nostre poble, el seu patrimoni i les seves institucions. Dins el reducte, que ha estat l'església per al nostre poble i per a la pervivència del seu patrimoni original, cada vegada hi ha més complexos, més estretor, i fins i tot la propensió a discutir la teoria conciliar i el magisteri papal i episcopal de Mallorca traspua massa cridanerament. Cada vegada feim menys veritat allò que es va aprovar a la Setmana de Pastoral Urbana, que la llengua de l'Església de Mallorca és la llengua de Mallorca. Mentre la poruga entrada de l'ensenyament de la llengua entra dins les escoles, de mode que els lectors en mallorquí són cada cop més nombrosos, les publicacions de l'Església redueixen paulatinament l'espai en català. Ja no parlem de la ràdio i d'alguns llocs de celebració, que impàvidament segueixen com si fossin a un país de llengua castellana. Cada cop són més despersonalitzats. Basta prendre el metre i canar l'espai imprès o posar en marxa el cronòmetre i comptabilitzar el temps de les emissions i celebracions.

Per un altre costat, fa una dotzena d'anys la nostra producció teològica en català era ben reduïda. Venturosament s'ha anat obrint camí, tot creient en la coherència entre teoria i praxi, entre la normativa i la seva progressiva aplicació. Però comença a bellumar-se la possibilitat que aquesta aventura romanguí com una gesta testimonial, a la qual, tanmateix, no hi podem renunciar per fidelitat cristiana i ciutadana.

Aquesta senzilla reflexió fa més necessari donar compte d'algunes d'aquestes obres, de manera que entre tots ens aprofitem del seu contingut, i, també, llurs autors en rebin l'encoratjament. D'altra banda, cal confiar que, quan ens acostam a fer les noces de plata de les Constitucions conciliars sobre la Litúrgia, sobre l'Església i sobre l'Església dins el món, entre tots tornarem prendre una iniciativa que un dia hom va saludar com a llum i com una esperança. La capacitat hi és; també la teologia i el magisteri no cessa d'insistir sobre la vertebració dels pobles partint del seu patrimoni cultural històric.

HISTÒRIA DE L'ESGLÉSIA MALLORQUINA

Tot just acabava la primavera de 1986, sortia a la llum el gruixut volum de Xamena-Riera, *Història de l'església a Mallorca*, (Els treballs i els dies, 29), Ed. Moll, Mallorca 1986, 442 pp. 4.

Com encertadament escriu el Dr. Llorenç Pérez al pròleg d'aquest llibre, els autors han inaugurat un gènere nou de fer la història de l'església a Mallorca. Generalment s'havia procedit component els episcopologis. Ara, Xamena-Riera han ampliat el camp a gairebé tots els àmbits de la vida de l'església. Tanmateix no han volgut elaborar allò que és una

síntesi. Han elaborat un amplíssim aplec de petites monografies o de notes sobre les persones, institucions, costums, esdeveniments, etc. Ens trobam davant l'inventari bàsic per procedir a elaborar la necessària síntesi. L'obra aconsegueix amb escreix allò que els autors s'havien proposat. Ells ens diuen a la cloenda: «Nosaltres només hem volgut escriure un manual que, amb rigor científic i estil planer informàs al lector sobre la història de l'església mallorquina en els seus aspectes més sobresortints». Cal dir que la visió llur de l'església és molt acceptable, car no s'han distret en un estudi central en les grans persones, ans hi trobam una informació documentada sobre costums populars, sobre la catequesi, dades econòmiques, l'organigrama i el funcionament de les parròquies, etc., informacions que no sempre mereixen l'atenció d'historiadors més novells que han elaborat històries més monumentals. El rigor de la seva informació queda palesat en l'ampla bibliografia que ofereixen i que hom comprova que s'ha aprofitat i també observem el seu criteri en la prudència i la claretat amb què manifesten la seva opinió davant tradicions i llegendes, amb la qual cosa fan un gran servei als lectors del que ha volgut esser un manual. A més, hem de dir que els molts anys de recerca dins els arxius permet que els autors deixin constància d'informacions inèdites.

La mateixa organització del material detecta ja quines són les pretensions dels autors i també quins són els camps de la seva investigació. Han dividit en quatre grans capítols, als quals han concedit una extensió diversa, privilegiant els darrers segles. És una opció que em sembla lloable, atès el servei que pot fer a la majoria dels lectors. Així, a la part anterior al s. XIII, li han dedicat 22 pp., del s. XIII al concili de Trento (mitjan s. XVI) trobam informació a través de 117 pp., el segle i mig següent, fins a acabar el XVIII se'n duu 111 pp.; el quart capítol abasta el ss. XIX i XX, amb sengles 87 i 53 pp. Recollim, també, allò que hom observa de seguida i que adverteixen els autors, a la p. 265, en nota, i és que els ss. XIX i XX es descriuen entorn dels diversos pontificats.

Caldrà agrair les estadístiques demogràfiques, les dels convents i de llurs moradors, les informacions econòmiques. No és inferior el mèrit que tenen els autors d'haver sabut explicar termes, costums i institucions, com són ara el pariatge, el comú de preveres, els vicaris in capite, etc.

Pertot arreu, els autors han intentat avançar i aclarir notícies i precisar dades. Podríem enumerar diversos casos. Finalment el P. D. de Ledesma ha entrat dins la nostra història com autor del catecisme més llargament imprès, amb la qual cosa mostren una informació actualitzada. Deixam altres punts semblants dels temps més recents i passam a fer algunes observacions a punts de vista que, a vegades, depenen de la investigació recent, els quals, però, crec que s'han de revisar en una propera edició. En primer lloc, no sembla que puguem seguir aplicant a la història de les Balears la carta de St. Agustí adreçada pels voltants del 389 a Eudòxius de Capraria. L'illa on residia era la Capraria tirrènica,

just davall Pisa. Ja Joaquim Ma. Bover va dubtar que la carta esmentada es referís a Cabrera. Tampoc em sembla que hom pugui provar que els anys en què els vàndals foren els dominadors de les Balears es caracteritzassin per la destrucció i la persecució. A Mallorca, degué repercutir poc la política anticatòlica dels seus reis. Hi degué haver alguna repressió i els bisbes balears anaren a la convenció de Cartago, el 484, constringits per Hunneric; però els arqueòlegs no deixen de repetir que l'estructura de les nombroses basíliques balears s'escau més bé als anys que regiren els vàndals, durant els quals hi hagué una llibertat de comerç superior a la que permeteren els bizantins. Tampoc crec fàcilment transferibles a les Balears les dates de l'ocupació musulmana. Els autors no les transfereixen; però les repeteixen massa i això té el perill d'homogeneïtzar territoris marítims i, ensems, bizantins, amb els visigòtics continentals. Finalment, crec que cal retornar a la interpretació general dels historiadors anteriors als continuadors de la *Espanya Jagrada*, iniciada pel P. E. Flórez, quan s'interpreten les bul·les dels papes Formós i Romà (finals del s. IX). Les bul·les parlen de *Malorica* (sic), i *Minorica* balears al resum de la instància que va presentar el bisbe de Girona Servusdei; però les bul·les silencien el nom de les illes quan donen el *decretum* de confirmació de les propietats de la seu gironina. És a dir, els dos papes no concedeixen res que afecti les nostres illes. Aquesta, em sembla, que fou la lectura medieval de les bul·les. Per això, caldrà revisar també la interpretació del procés de la restauració del bisbat de Mallorca, després de la conquesta del rei En Jaume. No sembla que la seu de Girona fes cap al·legació en nom de les susdites bul·les. Crec que la confusió que hi ha dins la interpretació de la restauració del bisbat de Mallorca és un fenomen modern, com em tem que ho sia la interpretació de les bul·les en nom d'un suposat pancatalanisme ja al s. IX, que és un anacronisme palès. No és el lloc de prosseguir la discussió d'aquesta qüestió enllaçant amb un estudi que acaba de ser publicat, on s'estudia el problema investigant la documentació medieval que conté el terme *insula*. Aquesta, és una manera de no acabar mai, perquè en llatí com en mallorquí, *insula*, «illa, illeta» té molts de significats, tant marítims, com fluvials, tant urbans com forans. Això ho he apuntat a *El conveni entre el bisbe Guislabert de Barcelona i 'Alí b. Mujâhid de Dènia (1057). Un document incomplet?*, publicat a *Set segles i mig de germanor. Esglésies de Mallorca i el Principat. Miscel·lània commemorativa del 750è Aniversari de la Restauració del Bisbat de Mallorca*, (a cura de P.-J. Llabrés i Martorell i Josep Ma. Martí i Bonet), Barcelona-Ciutat de Mallorca, 1988, pp. 37-39 i 48-51. Vaig voler precisar alguns punts que hom m'havia insinuat, fa anys, a un moment poc adient per a seguir-ne parlant. Suara Ramon Martí, *Les insulae mediaevals catalanes*, BSAL 44 (1988) 11-123, ha retornat sobre el tema. Em sap greu que hagi de dissentir del seu enfocament, que és el mateix que vaig conèixer fa anys, i creia que la filologia, la diplomàtica, la to-

ponímia i un determinat context històric serien més poderosos que les tesis. No ha estat així. Però no vull renunciar a pensar que seria més constructiu donar arguments sòlids, particularment quan hi ha previsions d'innovació dins la historiografia. *Tantum valent asserta, quantum valent argumenta* deien els escolàstics, i no fa mal repetir-ho avui.

Voldria remarcar, encara, que els autors donen força elements perquè hom vagi fent la seva pròpia lectura històrica. Si feim números, veurem que Sta. Catalina Tomàs va néixer durant una època que es caracteritzà per l'absentisme episcopal —durant el regnat dels anomenats reis catòlics gairebé no tingué residència a Mallorca cap bisbe nomenat per ells—; també la floració de santedat que avui admiram dins els s. XIX, durant el qual els liberals que governaven no s'amagaven de ser repressors i doctrinaris.

Acabaré mostrant el meu acord amb la partícula «a» que s'interposa entre església i Mallorca al títol d'aquesta història. Denota una concepció d'una església pelegrinant i no dominant, almenys per a l'esdevenidor.

L'ANTIC TESTAMENT: ENTENDRE'L EN CATALÀ

Llorenç GARÍ JAUME, *Llegir i entendre l'Antic Testament*, Palma de Mallorca 1988, 349 pp., 4.

Al cap de molts anys de magisteri a diversos seminaris i, actualment, al Centre d'Estudis Teològics de Mallorca, el P. Garí ha repastat voluminosos plecs de textos escolars multicopiats, o, més ben dit, els ha tingut a un costat com a garantia de fidelitat a una vida d'estudi de la Bíblia. L'obra que ha publicat no és un text escolar, sinó una iniciació pedagògica perquè aquells que no es troben en condicions d'assistir a unes lliçons, pugui gaudir d'un acompanyant amic que els mostra els secrets de les Escriptures.

El P. Garí ha gosat fer parlar en català tota una síntesi sobre l'Antic Testament, la qual cosa és una primícia. Seria desitjable que fos també una profecia sobre la normalització de la cultura teològica en la llengua de la nostra terra.

L'obra s'estructura d'acord amb la disposició dels llibres dins la biblioteca que constitueix la Bíblia. Es tracta d'una opció que qualsevol lector pot explicar i seguir.

Cadascun dels 25 capítols va encapçalat d'un epígraf que vol caracteritzar el moment, el personatge, el gènere literari, etc. A poc a poc, cauen nous titolets, que menen el lector a compartir una lectura de la Bíblia plena de maduresa i amarada d'experiència religiosa i de fe. No són infreqüents algunes expressions plenes de fi humor, que enriqueixen la comprensió del lector.

La lectura creient que mostra el P. Garí, la podran aprendre tots aquells lectors que siguin oberts

a l'Antic Testament. És a dir, els lectors que no solament s'acosten als llibres veterotestamentaris com si solament tinguessin sentit posats al servei del Nou Testament, sinó que en allò que és tingut com a profecia o com a tipus, saben veure-hi una realitat històrica vàlida en ella mateixa, tot i que apunti al futur messiànic. Per això el P. Garí proposa preguntes com aquestes: «Quina és la verge que infanta? Quin és el fill de nom Emmanuel?». Podem veure com no endolceix els greus problemes, com per exemple el que presenta el llibre de Job.

El llibre que presentam sap tenir en compte els diversos gèneres literaris, com són ara, entre altres, la poesia de l'amor nupcial humà, i el gènere apocalíptic, a Daniel, amb el qual s'anuncia l'esbucament dels grans imperis.

L'autor té present la contaminació del pensament semític amb l'helenisme, amb la qual cosa comencen a fer-se més vius alguns problemes d'antropologia.

Que hom hagi entrat dins el món del llibre teològic en català i s'hagi arriscat a publicar, mereix un reconeixement complementari. La província del Tercer Orde Franciscà que ha encoratjat aquesta publicació i les altres institucions i persones que han col·laborat a fer-la possible, mereixen un cabal reconeixement.

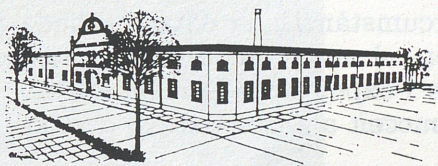
JOSEP AMENGUAL I BATLE, m.SS.CC.

llibreria

Jovellanos

- pósters
- làmines
- postals...

Jovellanos, 7 Tel. 72 14 66
Ciutat de Mallorca

FÁBRICA D'ARTICLES DE PELL

guants
bosses
peces de vestit
i marroquineria en general

Gran Via de Colón Telèfon 50 19 00
INCA

La Fundació Caixa de Pensions presenta El grup de Bloomsbury

La Fundació Caixa de Pensions ha organitzat una exposició itinerant sobre el denominat Grup de Bloomsbury i que serà present a les Balears des del mes d'abril fins al mes d'agost.

Encara que cap dels seus membres —Virginia Woolf, John Maynard Keynes, Duncan Grant, Vanessa Bell, Roger Fry, etc.— mai no es varen sentir formant part d'un col·lectiu homogeni quant a premisses estètiques o de pensament a l'hora de desenvolupar els seus treballs respectius, un conjunt d'afinitats personals i una actitud semblant davant la cultura britànica i europea del seu temps ha permès a historiadors, crítics i experts parlar del Grup de Bloomsbury.

Tot i així, continua sent conegut molt millor arreu del món el treball desenrotllat individualment pels seus components que el pes específic del grup en si de les arts i de la cultura. Aquesta circumstància ha estat paliada parcialment, en el món anglo-saxó, mitjançant publicacions i exposicions aproximatives, cosa que no ha succeït a altres països, com ara Espanya.

Per aquesta raó, la Fundació Caixa de Pensions ha assumit la producció i l'organització de l'exposició que ara es presenta, en un intent de sensibilitzar el públic de Catalunya i les Balears envers un dels cercles d'opinió de major transcendència dins la cultura britànica i del món modern en general.

L'exposició ofereix una visió panoràmica de l'activitat del Grup i de la seva repercussió en la cultura europea, sense actuar, però, en detriment d'una valoració de l'obra individual dels seus membres. Aplega, a més d'un segment informatiu-textual sobre la figura i l'obra dels autors, una mostra de pintura i de dibuixos que constitueix una autèntica primícia al nostre país; una selecció exhaustiva de fotografies; un apartat dedicat als treballs de disseny —mobles, teixits, ceràmiques, etc.— dels

El grup de Bloomsbury

Omega Workshops i, finalment, una col·lecció de manuscrits, documents i altres materials escrits.

En el seu conjunt, l'exposició obeeix a l'objectiu de recrear els tres àmbits fonamentals en què va incidir el Grup: arts plàstiques i disseny, literatura i economia.

Diferents museus i galeries així com el British Council han col·laborat en l'exposició que ha pogut assolir el caràcter i la significació que, ben segur, la faran mereixedora de l'atenció dels ciutadans.

El calendari de l'exposició a Balears serà el següent:

22 abril - 12 maig a Inca al Centre Sòcio-cultural.

15 maig - 4 juny a Manacor al Parc Municipal.

7-30 juny a Palma al Museu de Mallorca.

5-28 juliol a Maó al Claustre del Carme.

3-27 agost a Eivissa a la Sala d'Exposicions de «la Caixa».

MILLENVM

HISTÒRIA I ART DE L'ESGLÉSIA CATALANA

Exposició de documents històrics i de les grans peces de l'art religiós representatius de la incidència de l'Església al llarg d'aquest mil·leni en la història de Catalunya.

L'exposició es presentarà en el marc de la Pia Almoina de Barcelona (Plaça de la Seu).

27 D'ABRIL - 25 DE JUNY 1989

CATALUNYA 1000 ANYS

Mil·lenari del naixement polític de Catalunya.

GENERALITAT DE CATALUNYA

JUST AMB UN DIT

COBRAU, INGRESSAU, CONEIXEU EL SALDO
I L'EXTRACTE DE COMPTES

*Just amb un dit, utilitzant la Targeta «SA NOSTRA»
i els nostres Caixers Automàtics,
disposau dels vostres doblers,
realitzau ingressos, consultau el saldo
i obteniu un extracte del vostre compte,
en un instant i còmodament.*

CAIXA DE BALEARS
"SA NOSTRA"